

ისტორიული აღწერა

ღირსთა ხსომისა შემთხვეულებათა საქართველოსა შა აღწერი-
თა ზნეობათა და ჩვეულებათა მსახლობელთათა მის ქვეყნისა,
თხზული საქართველოს მეფის ირაკლის ძის ვახტანგის მიერ.

გამოცემული სარგის კაკაბაძის მიერ.

124.075
4

ბიბლიოთეკის
სტამბა

თბილისი
სცამზა ზართლთბუ კილაძისა
1914

ბიბლიოთეკის
სტამბა

წინამდებარე შრომა ვახტანგ ბატონიშვილის წარმოდგენს ფრიად შემოკლებულ ისტორიას საქართველოს დასაბამიდან გიორგი XIII-მდე. ცნობები, ფრიად მოკლედ მოყვანილი, შედგენილია ვახუშტის მიხედვით და არაფელს საინტერესოს არ წარმოადგენს. საზგაეროდ ფრიად საინტერესოა მეცნიერულის მხრივ საქართველოს წინეყულებათა აღწერა რომელიც ბატონიშვილს ვახტანგს ჩაურთავს თავის ისტორიაში. საინტერესოა აგრეოვე თეიმურაზ II და ირაკლი II-ს შეფთბის აღწერა.

ბატონიშვილი ვახტანგ დაიბდა 1762 წ., კარდაიგვალა რუსეთს 23 თქტომბერს 1814 წ. ეს მისი შრომა დაწერილი უნდა იყოს რუსეთში, მაგრამ, როგორც სხანს, ჟერ კიდევ მაშინ, როდესაც იმერეთის სამეფო მოსლობილი არ იყო, წინააღდეგ შემთხვევაში ვახტანგი თავის ისტორიაში ამ ამავსაც მოიხსენიებდა. ამის მიხედვით ვახტანგის ისტორია დაწერილი უნდა იყოს მე-XIX საუკ. დასაწეისში არა უგვიანეს 1810 წლისა.

ეს წერილი იბეჭდება მართლწერის დაცვით (ნიშნების კარდა) წერაკითხვის საზოგადოების წიგნთსაცავის ხელნაწერის № 3667 მიხედვით.

ეს ხელნაწერი წარმოდგენს თვით ვახტანგ ბატონიშვილის ავტოგრაფს.

პირველად უკვე მამა ქართველთა იყო ქართლოს და ამა ქართლოსის შთამომავლობისაგან იქმნა ვინმე მფლობელად საქართველოისა, გარნა არა სახელითა მეფობისათა. ხ^რ შემდგომად მისსაცა იყვნენ რაოდენიმე მფლობელნი. ვიდრე მეფისა ფარნავაზ პირველისა იყო ქართველთა სარწმუნოება შემოქმედისა მღვთისა აღსარება და თაყვანის ცემა და შემდგომად მისა პატივის სცემდიან საფლავსაცა ქართლოსისასა, ესრეთ რომელ აქენდათ საფიცრადცა იგი. ზნეთ აქენდათ პირმტკიცეობა მტერთა თვისთა ზედა, ერთობა, გარდა მფლობელისა თვისისა სხვათა უმონეობლობათათვის მტკიცედ და მხნედ მდგომარეობა, ერთისა ცოლისა ქრეობა და მოიყვანიან ცოლად თვისად თვისთა თანასწორთა ქალნი, ესე იგი თავადთა თავადისა და აზნაურთა აზნაურისა და იყვნენ მრავალთა წელთა წესსა ამას ზედა.

ხ^რ შემდგომად დაივიწყეს თვისი შემოქმედი ღმერთი და თაყვანის სცემდენ მზესა, მთოარესა და ვარსკვლავთა და ეგრეთვე კერპთა. შემოგრიათ გარდგანიცა ერნი, ესე იგი სპარსნი, თურქნი, ასურნი, ბერძენნი და შემდგომად ურიანიცა და იტყოდნიან ესოდენითა ენითა. ხ^რ იტყვიან რაოდენთამე წელთა შემდგომად ამისა აღექსანდრე მაკედონელისაგან სპარსთად მიმავლობისა ანუ სპარსეთით მომავლობისა ჟამსა დაპყრობასა მისგან საქართველოისასა და მოწყვეტასა ყოველთა საქართველოისა შინა შემოსრულთა უცხოთა ხალხთასა, გარდა ურიათა, გარნა ურჩთა ხალხთა მუნებურთასაცა, ვითა მამისა და ბიძისა ფარნავაზ პირველისასა და დადებასა რჯულად ქართველთათვის შემოქმედისა მღვთისა თაყვანის ცემასა და კერპთა მზისა და მთოარისა და ვარსკვლავთა პატივის ცემასა და ამა აღექსანდრესაგანვე დატევებასა თავად საქართველოსა ზედა კაცისა ერთისა რაოდენითამე, მხედრითა, რომლისა სახელი აზონ.

არამედ დაატებინა რჯული იგი ქართველთა ხსენებულმან აზონ და აღმართნა კერპნი, უწოდა სახელიცა კერპთა მათ ესე იგი ვაცი და გაიძ და ათაყვანნა ერნი სრულიად საქართველოისა. იყო ვინმე ქაბუკი სახელით ფარნაევზ ტომი მფლომელთავე საქართველოისათა და დედა მისი იყო ასული სპარსთა ჩინებულთაგანისა ვისიმე, რომლისასაცა იტყვიან დარიოზ მეფის ასულობასა. ამან აღზარდა ფარნაევზ ძე თვისი ფარულად სპარსეთსა შინა და ვითარ იქმნა ოცისა წლისა ფარნაევზ, წარმოვიდა სპარსეთით და მოვიდა მცხეთად, არამედ ფარულად შიშითა აზონისათა და ნადირობასა შინა კლდეთა შორის ტფილისისათა ჰპოვა მრავალნი უნჯნი ოქროსა და ვეცხლისა დამალულნი. ხ' წარმოიხვნა იგინი და კერძოთა მეგრელთასა იყო ვინმე თავადი ჩინებული სახელით ქუჯი, მისცა ამას მრწემი დაი თვისი ცოლად და შეიკრიბა ლაშქარი უნჯითა მით და ბრძოლა ჰყო აზონისა და ყოველთა წინააღდგომთა თვისთა და სძლია მათ და მოკლა აზონ და დაიპყრა აფხაზეთითგან ვიდრე დარბანდამდენ და იწოდა მეფედ. თუმცალა იყო უწინარეს ამისაცა დროსა მფლობელთასა, გარნა ამან უმეტეს კეთილად განაგო წესნი მეფობისა. ხ' ვინადგან არა ესევედა დამბადებელსა, რასაცა ესვიდა, პატივსცა მას და აღმართნა კერპნი და შეამკო იგი ძვირფასად და ჰყო კერპთა მღვდელთა პატივნი და რიგნი ცალკერძ ვითარცა სულიერთა და ცალკერძ თავადთა, აზნაურთა და სხვათა. ხ' თავადი უნდა ყოფილიყო ტომი ქართლოსისა და გარდა ამისსა უნდა ქონებოდა მას ციხე და ქალაქებრი რაიმე დაბა და მამული ჩინებული და თვინიერ ამისსა არ ისახელებოდა თავადად. ხ' აზნაურთა უნდა ჰქონოდა სასახლე ჩინებული და ვერეთვე დაბა ანუ სოფლები და თვინიერ ამისა არა იწოდებოდა აზნაურად. ხ' ვაქართა პატივი იყო აზნაურთა ქვემორე და შემდგომად ამისა მსახურთა მეფისა გლეხთა ძეთა და შემდგომად ამისა ჩინებულთა გვამთა მსახურთა და შემდგომად ამათთა მუშაკთა გლეხთა. ხ' ლაშქართა წესი იყო ესრედ: ჰყვანდათ ჯამაგირით სანიადაგოდ სპა შეკრებილი მეფეთა ვიდრე სამეოცდაათი

ათასაღმდეგ, ოდესმე უმეტესიცა და სხვანიცა სპანი იყვნენ და-
ნიშნულ, გარნა არა სანიაღვრად შეკრებულ, არამედ მყოფ
თვისთა ადგილთა და მოუწოდებნი ქამად. იყო განყოფილ ლაშ-
ქრობასა შინა მხედრობა ოთხ გუნდად; ესე იგი მეწინავე და
მეწინავედ იყვნენ სრულიად ახალციხელნი და მხარე მისი. ხ
მემარჯვენედ სრულიად იმერეთი, აფხაზ ჯიქითურთ. ხ მემარ-
ცხენედ კახნი და ჰყვანდათ გუნდთა ამათ თავად თითო მხე-
დართ მთავარი. ხ საშუალ იყვის მეფე და ახლდენ ქართველ-
ნი და უფროს ჯამაგირით დაწესებული მხედრობა. შემდგომად
განყოფისა სამეფოსათაჲცა რაოდენ შემძლებელ იყვიან მეფენი
ლაშქართა შოვნისა მზგავსადვე ამისსა ოთხ გუნდათ ჰყვანდესთ
მხედრობა, გარნა არღარა შემძლებელ იყვნენ ჯამაგირით მხედ-
რობათა ყოლისა, არამედ ადგილთა ანუ პროვინციათა რო-
მელთაგანმე იყვნენ მცველად მეფისა, ესე იგი მეფესა ქართ-
ლისასა ჰყვანდა არაგველნი, კახეთისასა ხისიხელნი და შემდ-
გომად უფროს თუშნი, ხ იმერეთისასა რაჭველნი. ხ მხედართ-
მთავართა მათ აქენდისთ დროშა თვითო და მეფესა ორი და
ოდესცა მიიღიან ძლევა მტერთა ზედა რომელმანცა მოკლის
კაცი, მიართვის თავი მისი მეფესა. ხ მეფემან მიუბოძის ჯილ-
დო შესაფერად. ხ საქურველნი აქენდისთ სუფთანი, ესე იგი
ჩასაცმელი ჯაჭვი რკინისა მუზარადი პოლოტიკნი, ესე იგი
გვერდსა ზურგსა და გვერდსა მისაკრავნი რკინისა, მსგავსადვე
ამისა საბარკულნი გურზნი ოროლნი, ხმალნი, ხანჯალი, შუ-
ბი, ხისტი და მშვილდისარნი. ხ იყვენეს ისარნი მხეცთა დიდ-
თა ნადირთათვის სხვა და აგრევე წელილთათვის სხვა და საო-
მარი სხვა. ხ წესნი სამართალთათვის იყო სისხლი, ხმალი,
შანთი, მდულარე და ფიცი. სისხლსა უწოდებდენ, ოდეს სწორ-
მა მოკლის ვინმე სწორი. მეფისაგან შეირისხებოდა ანუ სიკვ-
დილით ანუ პატიმრობით ანუ სხვითა რაითამე პატივით და
გარდა ამისსა მკვლელი იგი თანამდებ იყო, რათა დაეურვა
მკვდრის პატრონთათვის თეთრითა ანუ სხვითა ქონებითა რაი-
თამე პატივისამებრ მკვდრისა მისისათა სისხლი. ხ თუ უდი-
დესმან მოკლის უმცირესი დაუურვის სისხლი და თვით განი-

ძის მამულისაგან რაოდენსამე ხანსა. ეგრეთვე სასძლოთა წართ-
მისა ანუ დატევებისათვის ჩინებულებისამებრ დაუღრვიან სისხ-
ლი. ხ^რ ხმალი მეფეთა ლალატისა ანუ კერპთა ანუ შემდგომად
ქრისტიანობისა ეკლესის განმკვრებელთათვის. შემწამებელსა და
შეწამებულსა ალოცებდიან სამ დღეს. შემდგომად შესჭურვი-
დიან ყოვლითა საქურველითა და შესხიან ცხენთა ზედა და
მისცემდიან თითოსა ცხენოსანსა კაცსა უსაჭურველოდ თვი-
ნიერ მათრახისა, რომელთა უწოდებდენ მემათრახედ. მიგზავ-
ნიდიან ასპარეზად და იწყიან ბრძოლად შემწამებელმან და შე-
წამებულმან და მემათრახენი იგი ეტყოდენ თვისსა ქამსა სა-
ჭურველისა ხმარებასა და რომელიცა ჩამოვარდის იქნებოდის
მტყუანი. ხ^რ დასჯა მისი იქნებოდა ანუ სიკვდილით ანუ მო-
კლებითა თვალთათა, ანუ მიხმითა მამულისათა. ხ^რ შანთი
ქურდთათვის ესრეთ, რომელ გაახურიან სახნისი ვითარცა ნა-
კვერცხალი და დასდვიან მალალსა ზ^ე რასმე, რათა მალიად
შედვას ხელი ქვეშე მისა და დასდვიან შეწამებულსა ტილო
ანუ ქალაღდი ხელსა მისა. მივიდის იგი და აიღის სახნისი,
წარდგის სამი ბიჯი და გარდაავდის. მასვე წამსა შეუხვევიან
ხელნი სამს დღემდინ და შემდგომად სამისა დღისა განუხსნიან
და უკეთუ დაუწვავი იქნებოდა, იქნებოდის მართალი და უკე-
თუ დამწვარი, მტყუარ. ხ^რ მღულარეცა ესრედ: აადულიან წყა-
ლი ქლახსა შიგან, ჩაავდიან მცირე რკინა მას შინა. მოვიდის
შეწამებული შიშვლისა მკლავითა და აღმოიღის რკინა იგი და
წამსავე შეუხვევიან. ხ^რ ესეცა, ვითარცა შანთისა, დამწრობისა
და დაუმწრობისა დაჩნევით იქნებოდის მტყუარ და მართალ.
ხ^რ ფიცი იყვის მამულის ცილებისათვის, მცირე ქურდობისა-
თვის და სხვათათვისცა. დააფიცვიან მოწმით რაოდენიცა შეხვ-
დისთ. ხ^რ ავაზაკთა და ქურდთა ერთისა წილ შვიდი მიაცემი-
ნიან და უკეთუ ვინმე მესამედცა ჰყვის, მაშინა აღმოხდიდიან
თვალთა ანუ მოკვეთიან ფერხნი და უკეთუ ვინმე იხადის მა-
ხვილი მსაჯულსა ზ^ე ანუ წარჩინებულთა გვამთა, მოკვეთიან
ხელნი. მოხელენი იყვნენ ესენი: პირველად სპასალარ გინა
უპირველესი მხედართმთავარი. ესე იყო უხუცეს ყოველთა

ერისთავთა ზა და ყოველთა სამხედროთა მოხელეთა ზა და
ესევ იყო ყოველთა მოათაბირეთა ზა. უპირველეს ესე შეკ-
რებდა ლაშქართა და ხარკსა სამეფოსა ერისთავთა მიერ ყო-
ველსა საბრძანებელსა შინა. შემდგომად ამისსა იყო ერისთავი.
თანამდებობა ერისთვისა იყო ესე, რომელსაცა რომელი ადგი-
ლი აქენდათ მათ მიბარებულ მეფეთაგან საერისთოდ, ვითარ-
ცა ლუბერნატართა ლუბერნია, ვითა იყო ხოლმე სამეფო სა-
ქართველოისა განყოფილ საერისთოებად, ვითარცა განყო პირ-
ველმან მეფემან ამან ფარნავაზ საქართველო ცხრად საერის-
თოდ, ესე იგი ცხრად ლუბერნიად და მოურნეთა მათთა ვის-
და მისცა, მიბარებულ ჰყო განყოფით ადგილნი ესე, უწოდა
ერისთავად. ადგილთა ამათგან მოკრეფდენ სამეფოსა ხარკსა
ერისთავნი და მიაბარებდენ ზემოხსენებულსა სპარსალარსა ანუ
უპირველსა მხედართმთავარსა. ლაშქარნი მუნებურნი იყვნენ
ხელთა ქვეშე მათთა და ურთიერთარს მედავეთა ზა მუნებურ-
თაცა აქენდათ ნება სამართლის ქმნისა. ხ ერისთავად დაი-
დგინებოდნენ მეფეთაგან თავადნი და წარჩინებულნი გვამნი
შეცვალდებოთ, ვითაცა სხვანი მოხელენი. შემდგომად ამისსა იყო
აბრამადი ანუ სალთხუცესი. ამისი თანამდებობა იყო მოურნე-
ობა სამეფოისა სახლისა შემოსავლისა და გასავლისა მსგავსად
სხვათა სამეფოთა მეფეთა სალთხუცესისა. შემდგომად ამისა
მონათა უხუცესი. ამის ხელსა ქვეშე იყვნენ ჯამაგირით მყოფ-
ნი სპანი. შემდგომად მანდატურთუხუცესი, ესე იგი ღენარალ-
ატუტენტი. ამის ხელსა ქვეშე იყვნენ მანდატურნი, ბოქო-
ულთხუცესნი და ბოქოულნი და შეყრილობისა დროსა მსხდომ-
სა ანუ სუფრასა ზა იღვის მეფის წინ კვერთხით და ეგრეთვე
უძღვის წინ დროს სვლისასა. მეჭურჭლეთ უხუცესი. ამის ხელ-
სა ქვეშე იყო საჭურჭლე და საუნჯე მეფისა და მას შინა და-
წესებულნი. მსაჯულთუხუცესი. ამის ხელისა იყო ყოველნი მსა-
ჯულნი, ბჭენი და ხევის თავნი, რომელნიცა იყვნენ მსგავსად
სუღიათა. მეჯინიბეთუხუცესი. ამის ხელისა იყო მეჯინიბენი,
ჯინიბნი, უნენი და ჯოგნი. ბაზიერთუხუცესი. ამის ხელისა
იყო სრულიად ნადირობასა შინა სახმარნი მფრინველნი, ბაზი-

ერნი, მეძალენი და ყოველნი სანადიროთა მეფისათა მცველნი. ეჯიბი. ამის ხელისა იყო ყოველნი ტაძრეულნი მეფისანი და თავის წინაობასა გინა მეფისასა ესე იგი მარტოდ მყოფობასა ვერავინ შევიდის მეფისად თვინიერ მისსა და მას ეტყუდენ დარბაზის ერნი, რაიცა სწადდათ, მეფესა მოახსენებდა. ეზოს მოძღვარი. ამის ხელისა იყო ყი ხარჯი და წარსაგებელი და რიგი მეფის ტაბლისა და სანოაგისა. ჩუნჩერახი. ამის ხელისა იყო თუშმალი, მზარეულნი, მგოსანნი, ბუკთა და ტაბლაკთა მცემელნი. მელვინეთუხუცესი. ამისი თანამდებობა იყო, რაიცა მეფესა საკუთართა საქმეთა თვისთა ზედა ანუ ქველის საქმეთათვის აქენდის გარდადებული თეთრი ანუ ლარნი, მოუზრნეობა მისი. მესტუმრეთუხუცესი. ამის თანამდები იყო მოუზრნეობა სტუმართა, ესე მოიწვევდა დარბაზის ერთა დროსა ნადიმისასა მეფისასა. მდივანნი. ესენი, რომელნიც იყვნენ მეფისა თანამყოფნი, იყვნენ პატივითა უმაღლესნი და სხვათა ზემოკსენებულთა რომელთამე მოხელეთა თანა მყოფნი პატივითა უმცირესნი. ფარეშთუხუცესი. ამის ხელსა ქვეშე იყო ფარეშნი, ნოხნი, კარავნი, ოთახნი, მნათენი და ყოველნი საგებელნი და დალიქნი, სრაფარდაგნი და მნენი მისნი. ტაბლისა დროსა ისხდიან სკამთა და ისე მიილიან ნოაგნი. ერთმანეთისა პატივის ცემა და უმცროსთაგან უფროსთან მყოფობა იქმნებოდის ქუდის მოხდით.

ბ¹ ესე წესნი თუმცალა იყო უწინარესცა ზემოთქმულისამებრ, გარნა ხსენებულმან მეფემან ამან ფარნავაზ უფროსად კეთილ შევნიერად განწყობილ ჰყო. ბ² ვინადგან უწინარეს მეფობისა ამისსა მრავალთა უცხოთა თემთა შემორევით განრყვნილ იყო ენა ქართული, ამანვე განშვენებულ ჰყო და შეაწყო სინარნარეცა ენისა. უწყოდინ კერპთა დღესასწაულობაცა. ესრეთ ჟამსა დღესასწაულისა მათისასა განვიდის მეფე ყოვლითა ჩინებულითა და ერთთა თვისითა დიდითა გამომჩვენებითა და პირველად თაყვანი სციან კერპთა და შემდგომად მისსა შექმნიან ნადიმნი დიდითა განცხრომითა და როკვითა სამ დღე და შემდგომად მოიქციან თვისთვისად. ამან მეფემან ფარნავაზ

იმეფა წელი სამოცდახუთი და განვიდა ამიერ სოფლით წელსა დასაბამითგან სამიათას შვიდას თორმეტს. თუმცა მრავალნი მეფენი იშვნეს ნათესავნი ამისნი, გარნა ვინადგან იყო აზრი ჩემი ხსოვნისა ღირსისა საქმეთა აღწერად, ამისთვის სხვათა რათამე დადუმება იყო ოანამდებ. წელსა ქრისტესით ორას სამოცდახუთსა იქმნა მეფედ საქართველოსა მირიან პირველი. ხ' დროსა მეფობისა ამისა წელსა ქრისტესით სამას თოთხმეტს მოვიდა წმინდა ქალწული ნინა და გაანათლა ყოველი საქართველო ნათლითა ჭეშმარიტისა სარწმუნოებისათა და თვით მეფემანცა მირიან ნათელ ილო და ყოველთა ქართველთა ხელითა ევსთათი ანტიოხის პატრიარხისათა, რომელიცა აღრაცხილ არს ევსთათი რიცხვთა შორის სამას თვრამეტსა მიკიელთა მამათასა. ხ' წმინდამან მეფემან კონსტანტინე ეამსა შა მირიანისასა ჰპოვა ცხოველს მყოფელი პატიოსანი ჯვარი უფლისა მღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. ხ' საუფლოსა ფერხისა ფიცარი და სამსკვალი საუფლო წარმოუგზავნა ამა მირიანს კეისარმა კონსტანტინემ და მოსწერა დიდ სიყვარულიანი ფეხსტოლე და შელოცვა და მხიარულება ქრისტიანედ მოქცევისათვის და ნათლისღებისა და იქმნა ამათ შორის მშვიდობა და ერთობა დიდი. ხ' წესნი და რიგნი ლაშქართა ანუ სამეფოსა კარისა ანუ სხვათა რათამე იყო ეგრეთ, ვითარცა ზემო აღვწერე. გარნა ვინადგან განათლდა ნათლითა ქრისტიანობისათა, სადაცა იყო კერპთა სადღესასწაულონი, აღაშენეს მუნ ამან და ამისთა შემდეგთა მეფეთა ეკლესიანი და დღესასწაულობდიან მუნ ეკლესიათა მათ დღესასწაულთა ქებითა და დიდებითა მღვთისათა, სიმღერითა და განცხრომითა.

ხ' წლის მოქცევისა ესე იგი იანვარს პირველს იყო წესი ესრედ: უწინარეს შევიდეს ერთი ვინმე არქიერთავანი სამღვდელთა კრებულთა სასახლისათა მეფისა და დედოფლისათანა და მიულოცვიდის მათ ჯვარსა და ხატსა და სამკაულსა რასმე მათსა და მასთანავე შაქრით ზაფებულს რასმე ნოაგსა. ხ' შემდგომად სრულიად თავადნი და დარბაზის ერნი და მოხელენი. ხ' მოხელენი თვისთა ბარებულთა, ესე იგი ბაზიერთ-

უხუცესი შავარდენსა ანუ ქორსა შესაფერად მოკაზმულსა, მე-
ჯინიბეთ უხუცესი ცხენსა შეკაზმულსა ოქროს იარაღითა და
ევრეთვე სხვანი თვისთვისთა. ხ^რ ყოველთა მიმლოცველთა მი-
ართვიან ისარი ანუ ტყვია და ფუციდიან სიტყვითა ამით:
მრავალკამიერ ყოს ღმერთმან მეფობა თქვენი და ისარი ესე
ანუ ტყვია განერთხის მეფობისა თქვენისა ორგულთა. ხ^რ ორ-
ნი თავადნი ვინმე უძღვნიდის ცხენთა არა კეთილთა და შემ-
დგომად მილოცვისა შექმნიან ნადიმი ღიღითა განცხრობითა.
ხ^რ ღამესა მას ცხენთა მათ შორთმეულთა განიყვანდის ბაზი-
ერთუხუცესი და სადა იყო მუნ შემოღობილი სანადირო მე-
ფისა, დახოცნის ცხენი იგი სალამოსა ჟამსა და აღივსის ადგი-
ლი იგი რომელითამე ნადირითა და დიღასა მცველმან მისმან
ჩამოხურნის კარნი და ამოწყვეთივის მას შინა. შეჯდის მეფე
ცხენსა ზედა წარჩინებულითა თვისითა და მივიდიან მუნ. მა-
შინ გამოუშვიან მხეცნი იგი და დაუწყიან ისართა სროლა და
შემდგომად ნადირობისა მის შემოვიდიან სახიდ თვისად მხი-
არულნი. წესი ესე წლის მოქცევისა იყო ამისებრვე, ვიდრე
დროდმდე უკანასკნელისა მეფობისა თვინიერ ცხენთა მილოც-
ვისა და ნადირობად განსვლისა. ხ^რ ვინადგან შეხვდა აწ ხსე-
ნება ნადირობისა, ამად შესაფერად ვრაცხ სხვათა ზნეობათა
ზედა უწინარეს ნადირობისა აღწერა. ოდესცა ენებათ მეფეთა
ნადირობა ეს გვარი, მოუწოდიან კაცნი სამეფოთაგან მსგავ-
სად საომართა ლაშქართა და მივიდიან მუნ რომელსაცა ად-
გილსა იქმნებოდა ნადირობა ესე. წარგზავნიდიან მინდორსა
მას შინა ჯარსა და მოერთყმოდენ მინდორსა მას და დაუგდებ-
დენ მსგავსად კართა რამდენთა ადგილთა და დარჩნიან ნადირ-
ნი მათ შუა. ჟამსა განთიადისასა მივიდიან მონადირენი, მეფე
და მასთანა სხვანი კარგად მკოდნელნი ისართა სროლისა,
დაუწყიან სროლა და ხოცა ნადირთა. ხოლო ნადირი იგი იყ-
ვის ქურციკი და შემდგომად ნადირობისა მიართვიან მეფესა
მოკლულნი თვისნი და აღიწერებოდა რიცხვი, ვის რა მოყ-
ლა და შემდგომად ამისა ინადარიან ტყენი ესრედ: შეუშვებ-
დენ ქვევითსა ჯარსა ტყეში და ხმიანობითა მათითა გამეთხალ-

ნი მხეცნი და ნადირნი განვიდიან მინდორთა და მუნ დახლო-
მილთა ცხენოსანთა მონადირეთა დაუწყიან ხოცა მხეცთა და
ნადირთა. ხ^ნ ნადირობა ესე გვარი არღარა ყოფილარს შემ-
დგომად მეფისა თეიმურაზ მეორისა. ხ^ნ ინადირიან სხვა-
გვარცა მხეცთა და ნადირთა, ეგრეთვე მფრინველთა და
თევზთა.

ხ^ნ დიდსა მას და ყოვლად ბრწყინვალესა დღესასწაულსა
დღესა აღდგომისასა შემდგომად მისა, ოდესცა შემოღებულ
იქმნა საქართველოსა შინა თოფნი და ზარბაზანნი, დროსა ცი-
სკრისასა იქმნებოდა სროლა ზარბაზანთა და ცისკარზედ მობ-
მაწირვისა და შემდგომად წირვისა მიიღებდიან მეფე და ჩი-
ნებულნი მცირედ საუზმესა შესაფერსა მის დღისასა და შემ-
დგომად გავიდიან ასპარეზსა მეფე და წარჩინებულნი და მრავ-
ალნი ერნი, დასვიან ყაბახსა ზედა ოქროსა ანუ ვეცხლისა
ქურქელი რაიმე და უწყიან ჩინებულთა და უფროს ქაბუჯთა
ისართა სროლა ეს გვარად: ცხენსა ისხდებოდენ კარგად და-
ყაზმულსა, შემოიცივებდენ მარცხენესა მკლავსა მშვილდსა და
წელსა ჰქონდით ისარი კოდალი და ოდეს დასძრამდენ გასა-
ქენებლად ცხენსა, მაშინ გამზადებდენ მშვილდ ისარსა სასრო-
ლად და მცირეს ხანს გაატარებდენ დაწეულს მშვილდსა მი-
ყვანდათ ცხენი ფიცხითა ქენებითა და ოდეს გააცილიან მუხ-
ლი ყაბახსა, მაშინ გარდებარიან მარჯვენესა მხარესა და ეს-
როდიან ისარსა ქურქელსა მას, რომელიცა იყვის ოქროსა
ანუ ვეცხლისა ყაბახსა ზედა და რომელმაც ჩამოავდის, მიარ-
თვის მეფესა. ხ^ნ მეფემან მიუბოძის ჯილდოი და ქურქელიცა
იგი იყვის მისი. შემდგომად ამისა იქმნებოდის ბურთობა ეს
გვარად: გაყოფდენ ორად ცხენოსანთა და თითოსა მხარესა
დააყენიან თორმეტ თორმეტი და ხელთა ექნებოდის მათ
ბრტყლად მოკაებული და გაბანდული ხისა კვერთხებრ გათ-
ლილი რაიმე, რომელსაცა ეწოდების ჩოგანი, რომლითაცა ათა-
მაშიან ბურთი, შეუგდიან ბურთი მათ შუაზედ და ოდესცა ჩა-
მოარდის, დაუწყიან მობურთალთა მათ ცხენოსანთა ჩოგანთა
ცემა და ცდილობდიან ბურთისა მის ჩოგნით მოტაცნასა ურ-

თიერთისასა. რომელიცა იყვის უკეთეს მცოდნე, ესრედ უნდა გადახრილიყო ცხენიდამ, რომ ვიდრე დასრულებადმდე აღარ აეღო თავი. იყვის საზღვრად ოთხი მაღალი ქვა აღმართული ასპარეზის თავსა და ბოლოს, რომელსა უწოდებდენ მაყად და იყო ქვასა ამათ ზედა გარდაფენილ ფარჩანი ოქროქსოვილი მრავალნი და რომლისაცა მხრისა ამ ქვათ შუა გაიტანდის ბურთსა, იქნებოდის ამით სხვათა ჯობნა და აიღებდის მჯობნელი იგი სხვათა ფარჩათა მათგან. კიდევ იბურთიან ესრედ: მოიყვანიან სამნი ანუ ოთხნი კარგნი მობურთალნი, გაუგდიან ამათ ადგილსა ზედა ბურთი და უნდა მათგანსა ვისმე ცხენის მალ შეტეევებით აეღო ადგილიდამ ჩოგნით და შეეგდო მაღლა და ოდეს მაღლიდამ ძირს მომავალ იქნებოდა ბურთი, უნდა მიხდომოდა ფეხად და ოდეს ძირს დაცემული ბურთი შეხტებოდა, შემოეკრა ჩოგანი და განეტყორცა შორს და რომელიცა მათგანი იქმოდის ამას, იქებოდის ყოველთაგან. შემდგომად ამისა დასვიან ასპარეზსა მცირე საგანი და მსგავსად ყაბახისა მივილიან ამაზედაცა და ოდეს წასცილდიან წინ რამდენსამე საყენსა შესაფერად სროლისა, მაშინ ხელმობრუნებით ესროდიან ისარსა და რომელმაცა მოახვედრის, იქებოდის ყოველთაგან და გარდა ამისა იქნებოდის სხვა გვარცა თამაშა ასპარეზსა შინა, ეგრეცა ქორწილისა ჟამსა და დიდისა გამომჩვენებისა დროსა იქმნებოდის ესრედ ასპარეზობა. მერმე შემოვიდიან და მეფისათანა იქმნებოდის ნადიმობა დიდი. არამედ ვიდრემდის იყვნენ მუნ კათოლიკოზი და არქიერნი, არა იყო მუსიკათა კვრანი, არამედ გალობანი. ხოლო შემდგომად წარსვლისა მათისა იქმნებოდის მუსიკა და განცხრომა დიდი. ხ' ზნეობანი ესე ზემოთქმულნი, ესე იგი ასპარეზობა ყოფილ არს დროსაცა მეფისა თეიმურაზ მეორისასა, ხ' ირაკლი მეორისასა ერთ გზის დროსა მას, ოდესცა აქორწინა ასული თვისი ელენე იმერეთის მეფის ალექსანდრეს ძის არჩილისა თანა. ამისთვის რამეთუ აქვნდა მეფესა ირაკლის ეს გვართა საქმეთათვის მოცალეობა ძვირად, ვინადგან ზედა მას დრო ესეთი ზრუნვისა და მართებულობისა გამო სამეფოისა თვისისა და იყო ესეცა,

აქენდა მას სურვილი დიდი კანონთა როსიის იმპერიისათა შე-
ძლებისამებრ გაწესებად სამეფოსა შინა თვისა და უფროს სამ-
ხედროსა რიგისა და ყოცა განწესება რაიმე შეძლებისამებრ,
ესე იგი არტერელია და უმეტეს ამისა ვერარა, უცალეობისა
გამო და უფროს უბედურობითა ძეთა თვისთათა, რამეთუ უკე-
თუმცა მისწდომოდამცა საწადსა თვისსა, ესე იგი კანონთა რო-
სიისათა დადებად სამეფოსა შინა თვისსა, იქმნებოდა ძენი და
სახლი მისი უმეტეს ბედნიერ დროსაგან მისისა. ხ' სამეფო მი-
სი არა მოაკლდა ნუგეშინის ცემასა დიდსა, რამეთუ მოანიჭა
მას ღმერთმან მფარველი საუკუნოდ ბედნიერობისაგან შეურ-
ყველად დამაფუძნებელი.

ბ' მესძლობისა და ქორწინებისა წესი იყო ესრედ: ოდეს
დამატკიცებდენ ვინმე ვისასმე სასძლოდ თვისად მოყვანად, წა-
რუგზაენიდიან ქალსა მას შეძლებისამებრ ნიშნად სამკაულთა
ძვირფასთა და ამასთანვე ნოაგსაცა შაქრისასა სხვასა და სხვა-
სა და მიტანისა ჟამსა დასდებდიან ოქროსა ანუ ვეცხლისა
სინსა ზედა სამკაულსა სასძლოსა და ვგრეთ მიართვიან ქალსა
მას. ხ' დროთა მათ წაღებისა და მიტანისასა ორთავე სახლთა
შინა ვაჟისა და ქალისასა იქმნებოდნიან მრავალნი ჩინებულნი
მიწვეულ. შემდგომად ამისა მიიწვევდენ სიძესა პატრონი ქა-
ლისანი ღამე და რა მიიყვანიან, დაახვედრებდენ სასძლოსა
თვისა შემკობილისა სამკაულითა სასძლოთა მჯდომარეთა და
მხარესა მისსა სხვათა ქალთა მსხდომარეთა. ხ' სიძესა დაუსვამ-
დენ პირდაპირ და ვახშამსა ზედა, ოდესცა შევიდიან მხიარუ-
ლებასა შინა, მაშინ გარდაიწვევდენ სიძესა და დასვემდენ სას-
ძლოსა თვისისა თანა. მკირეს ხანს უკან შეაცვის ბეჭედი ქალ-
სა მას ძვირფასი და ვგრეთვე მისცის ვაშლისა მსგავსად ვაკე-
თებული ოქროსი შემკობილი. შემდგომად აწვევდიან მოყვა-
რენი თვისნი ხუმარ სიტყვაობით ამბორის ყოფასაცა ქალისა-
სა და დაუწყის დიდითა კრძალვითა აღერსი და ამბორის ყო-
ფა და შემდგომად დასრულებისა ვახშმისა შეუცვალის ხელსა-
ხოცი თვისი ქალსა მას, ადგის და წარვიდის თვისსა საკუთ-
რად განსასვენებელსა სახლსა. ამას უწოდებენ ერთა ქამას. დღე-

სა მეორესა მივა სიდედრისაგან ტანისამოსი შესაფერი და ჩამცემლი მისი მივა სიდედრთან მადლობისათვის და შემდგომად წარვიდის სახლსა შინა თვისა განმსაზადებლად ქორწილისა. უწინარეს განუზადებენ ვაჟსა და ქალსა გვირგვინოსნებისა დროსა ჩასაცმელს თეთრთა ბრწყინვალეთა ფარჩათა და დროსა გამოქრისა მათისათა მოიწვევენდენ ნათესავთა თვისთა და სხვათაცა და მიათმევდიან ჟამსა მას ნოაგნი შაქრისანი და იქმნებოდის მგალობელთაგან ჟამთა მათ საგალობონი გალობანი, რომელსაცა უწოდებენ მაყრულს. ჟამსა ქორწილის მიახლოებისასა წარვიდის სიძე სიმამრისასა შემოკრებითა ნათესავთათა, ეჯიბითა, ვითარცა მეფე და შეძლებისამებრ გამომჩვენებითა დიდითა და მიუძღოდინ მოხელენი და მგალობელნი მაყრულისა თქმითა და კარგად შეკაზმილნი ესენნი და თვიდცა და თანა მყოლნიცა იხდებოდინ ცხენთა ზედა ვითა შორს მიმავალნი, ეგრეთ ახლოს. უკეთუ შორს იყვის სახლი სიმამრისა, წარვიდის რამდენისამე დღის წინ შესაფერად სიახლოვისა და უკეთუ იყვიან ორნივ მხარე ერთსა ქალაქსა ანუ დაბასა, თვით დღესა მას ქორწინებისასა. ხ' ქალის პატრონნი იქმნებიან განმზადებულ ქორწილისათვის მრავალთა ჩინებულთა გვამთა მოწვევით, დაუდგმენ ტახტსა სძალსა მას და დასმენ მასზედ ჩამოფარებულს წმინდითა ჯუნითა, რომელსა უწოდებენ პირის ბადედ და იქმნების შემკობილ ყოვლითა სასძლოთა ჩინებულთა სამკაულითა, დაურკმენ ოთხს ჯილას თავსა ზედა*) და იქნების მოსილ თეთრითა ბრწყინვალითა სამოსლითა, გვერდით მოუსვენდენ ქალსა ერთსა, რომელსაცა უწოდებენ მდადს, მისავე მხარეს და დასხემდენ ტახტს ქვემოთ მოახლეთა მზითვად გასატანთა და მხარესავე მათსა ქალთა სხვათა მუნ მოწვეულთა. ხ' სძალი იგი უნდა ყოფილიყო მღუმარე და დიდის კრძალულისა და წყნარის ყოფა ქცევით და ეგრეთვე სხვანიცა მუნ

*) ოთხ ჯილას გარდა დედოფლისა სხვა ვერავინ იხმარებდის და რადგან იმ დღეს დედოფალი იქმნების სძალი, მისთვის ახმარებდენ ოთხჯერ.

მყოფნი ქალნი ესრედ მსხდომარენი, რომელ ნათქვამ არს: სა-
 ყურენი არ უნდა დასძრანო. უწინარეს მოსვლისა სიძისა მო-
 ვიდის მათგან წარმოგზავნილი მახარობელი სახლსა ქალისასა.
 ხ მას ასვიან ვეცხლისა სასმისითა ღვინოი და მისციან მას
 სასმისი იგი და შემოახვივიან მხართა ოქროქსოვილი ფარჩა,
 შემოვიდის სიძეცა და დაჯდის სძლისა თანა გვერდით ტახტსა
 ზედა მოსილი იგიცა თეთრითა ტანისამოსითა. შემდგომად
 მკირისა ხნისა მივიდის ქალისა მამა ანუ ძმა ანუ უმახლობე-
 ლესი ნათესავი მათთან და დაუჩოქის ცალს მუხლზედ, გამაარ-
 თვის ქალს ხელი და ეგრეთვე ვაჟს და შთაუღდვის ხელი ქა-
 ლისა ხელსა გინა ვაჟსა და ეგრეთ მიაბარის და შეავედრის
 ქალი იგი შვენიერ სიტყვობით. წარმოდგის სიძე და მადლო-
 ბა განუცხადის, არღარა დაჯდის, არამედ განემგზავრებოდიან
 ეკლესიად. ხ იქნებოდიან მავალ ქვევითად დიდისა სიწყნარი-
 თა მიზეზისა გამო ქალისა, ეპყრის ჟამსა მას სიძესა ქალის წა-
 მოსასხამის მარჯვენე სახელი მარჯვენესა ხელსა და ეგრეთ მი-
 ქვანდის. ხ ვითარცა მოუძღვნენ სიძესა თვისისა სახლიდამ
 ჟამსაცა მას ისე წარუძღვიან ყოველნი ქვევითად და ეგრეთვე
 მგალობელნი თქმითა მაყრულისათა. ქალსა მას გაყვის მდადი
 ქალნი მრავალნი და მაყარი და ნათესავნი თვისნი მივიდიან
 ეკლესიად და ეკლესიასა შინა იყვის სიძისა და სძლისათვის და-
 სადგომი ადგილი ესრედ განმზადებულ, დაფენილ ქვეშ მათუდი-
 თა და მასზედ ძვირფასი ოქროქსოვილი ფარჩა განშლილ მკი-
 რე რაიმე მისციან შეკარესა ეკლესიისასა, შვეიდიან და დად-
 ვიან თვისა განმზადებულსა ადგილსა და აღასრულის მღვდელ-
 მან საიღუმლო ქორწინებისა. ხ გვირგვინი ედგმოდისთ დღესა
 სამსა, ერთს ქალის სახლში და ორსა ვაჟის სახლში და უწო-
 დებდენ მათ სამღლე მეფესა და დედოფალს და გვირგვინი იცი-
 ან ქორწინებისა სხვაგვარ და არა მსგავსი სამეფოისა გვირგვი-
 ნისა, არამედ მსგავსი კრკალისა ოთხ ფოჩ ჩაშვებული, გარნა
 მშვენიერად და ბრწყინვალედ გაკეთებულ ოქროსა ანუ დაფე-
 რილითა სხეპლითა და ოდეს გამოვლენ ეკლესიით, მაშინ ეჯი-
 ბი სიძისა და მაყარი სძლისა ორნივე ამოიღებდენ ხმალთა და

მიაბჯენდენ კარსა ეკლესიასა და მის ქვეშ გავნლიდენ სიძე და სძალი და იმავე წესით წარმოვიდიან ეკლესიით, ვითა მივიდიან მუნ და ოდეს მოვიდიან სახლად და შევიდიან სახლსა, მოვეგების მათ სიდედრი ანუ სახლისა მის უფროსი ქალი ვინმე და ორთავე შთაუდვის შაქარი პირთა სიძესა და სძალს და ამბორს უყვის მათ. შემდგომად მისსა აღვიდიან და დასხდიან ტახტსა ზედა მის ჟამის მეფე და დედოფალი, ესე იგი სიძე და სძალი და შეიქნებოდის მილოცვა ესრედ: მივიდიან, ვისცა ექნებოდის მწდგობა მიცემულ სიძისა ანუ სძლისა და განშალიან რაიმე და დასდვიან მასზედა ვეცხლის ფოდნოსი და პირველად მიულოციან მასზედა გარდავდებით სასმისი ანუ ჭურჭელი ვეცხლისა რაიმე და შემდგომად მათსა მოვიდიან ქალნი ოროლნი და მათ მიულოციან მსგავსად მათსა და რა დაასრულიან ქალთა მილოცვა, დასხდიან თვის თვისთა ალაგთა. შემდგომად მათსა მივიდიან კაცნი მისალოცავად, პირველად ეჯიბი და მაყრები, ხოლო შემდგომად მათსა სხვანი ჩინებულნი ოროლნი. ხ' უკეთუ თუ იყვის მიწვეულ მეფე მუნ ანუ სახლსა სამეფოსა იყვის ქორწილი, მაშინ შემდგომად ეჯიბისა და მაყრებისა მივიდიან მისალოცავად წინამძღოლნი მოხელენი მეფისანი და შემდგომად მეფე და ჩინებულნი. ხ' საქართველოს მეფესაცა გვირგვინოსნებისა დღესა, ოდესცა გამოიყვანიან ეკლესიით და დასვიან ტახტსა ზედა ანუ უწინარეს ქრისტიანობისა, რომელიცა მიიღებდის მეფობასა და დაუჯდის ტახტსა ზედა, მიულოცვიდიან ვეცხლისა და ოქროს გარდავდებით და ვინადგან იქმნებოდის სიძე და სძალი მის ჟამის მეფე და დედოფალ, ამისთვის მიულოცვიდიან მათცა და იყო მილოცვილი იგი ნივთი მწდეთა მათ სიძისა და სძლისათა და ოდეს დასრულდის მილოცვა, დასხდიან ჩინებულნი კაცნიცა პირდაპირ თვისთა ცალთა ანუ მახლობელთა ნათესავთა, ესრეთ რომელ რომელთაცა მუნ მსხდომარეთა ქალთა მიზეზითა რაითამე არა ყვით მუნ ქმარი, მაშინ დაუსვიან მას პირდაპირ მამა ანუ ძმა ანუ მახლობელი ნათესავი. ხ' უცხოთა კაცთა და ქალთა პირდაპირ სხდომა არა იყო რიგი. ლამესა მას იქმნებოდის ჩი-

რადეანი დიდი, ხ^ნ შადლუხი ესე იგი თოფთა და ზარბაზანთა სროლა დროსა სიძისა და სძლის დაგვირგვინებისასა. ღამესა მას მიართვის ვახშამი მასპინძელმან პატრონმან ქალისამან მის ქამის შესაფერი ჩინებულნი ნოაგნი ფეხზედ დგომით დროდმდე და შემდგომად დასვიან იგიცა და ოდესცა მიიღის ვინმე პირველად ღვინო, დალოცის მეფე თვისი და შემდგომად მის ქამის მეფე, ესე იგი სიძე. შემდგომად ამისა გარდაუღვიან ღვინო მრავალგზის კაცთა და არა ქალთა, რამეთუ ვითარცა სძალი იგი ეგრეთვე მუნ მსხდომარენი ქალნიცა სასდელსა არა მიიღებდიან. ხ^ნ გარდაღვეა ღვინისა იქმნებოდა ესრედ: დააყენიან ორნი ბოქაულნი. ერთი ეტყოდის მეორეს მალღის ხმით: ეს გვამი უღვევს ღვინოს და მეორე მიუგებდის ამ გვამს: დაუღვიოსო, სახელით. იქმნებოდის ხუმარ სიტყვაობა და სიცილით შექცევა და ოდესცა გახშირდის, მაშინ ჩამოაგდიან ზმა და ყუროს მიგდებთა მისითა და ფიქრითა პასუხის მიგებისა მისისათა შეიქმნებოდის დაწყნარებულება. ამისთვის იქმნებიან ზათარა ღვინოსმულობითა შემთხვევადათ რაიმე ესრეთი სიტყვაობა ანუ ყოფაქცევა, რომელიცა არა შეენის კეთილშობილებსა სდილობისა პატივისცემითა მუნ მსხდომარეთა ქალთათა და უკეთუ იყვის მუნ მოწვეულ მეფე და დედოფალი ანუ სამეფოსა სახლისა ვინმე, მაშინ უმეტეს იქმნებოდის განკრძალვა ეს გვართა საქმეთა. შ^დ ამისა იქმნებოდის ვისგანმე შესხმის მოხსენება სიძისა და სძლისა და მასუკან გალობის თქმა მრავალგზის და შექცევა მუსიკითა. შ^დ ადგებოდის ეჯიბი მეფისა ორისა შიშვლისა კლმითა და მდივანმან ანუ მწიგნობარმან ვინმე წარუკითხის ნუსხა ქალსა მას ქრმისა თვისისაგან მიცემულთა სოფელთა ნუსხა პირბადის ასახდელად. შ^დ მივიდის ეჯიბი, დაუჩოქის კრმლებითა და აჰხადის პირბადე სძალსა მას, შ^დ წარმოდგებოდის საშუალ მდივანი ანუ მწიგნობარი ვინმე და წარიკითხის. რასაცა ქალს მას გაატანდიან ზითვად და იქმნებოდის კვლავ ლხინი და შექცევა. შ^დ ფერკზე დგომით დაღვიან სადღეგრძელო მეფისა თვისისა და მცირისა ხნისა შ^დ ადგების სიძე და წარიყუანიან მაყრულით გან-

სასვენებელსა საწოლსა, სადა დასჯდების ფარალათად მომცდელი ცოლისა. ხ' სტუმარნიცა კაცი წავიდიან თვისთვისად და დაშთებოდინ ქალნი და მაშინ მიაღებინ საზრდელი სძალსა მას იძულებითა დიდითა და სხვათაცა ქალთა, მაშინ მიიღიან საზრდელი. ხ' შ'დ წარიყუანიან სძალი საწოლად და მიჰყენიან ქალნიცა მუნ და იქმნებოდნენ, მუნვე შესხნიდენ სამკაულსა და განამზადებდენ მოსასვენებლად ქრმისა თ'ა. მეორეს დღეს განემზადებოდის სიძე სძლითურთ შინ წარსასულოვლად, გამოესაღმოდინ ქალის მამას და დედას ძმათა, დათა და ყოველთა მუნებურთა და თვით სიძე შესვებდის სძალს ცხენზედ, წარვიდიან მხიარულნი მაყრულითა და გამომჩვენებითა და უძლოდიან წინ ორნი სამღვდელონი ხელითა ჯვართა მტვირთველნი და რომელსაცა დღესა მისასვლენ იყენენ და მიახლოვდიან სახლსა სიძისასა, გაგზავნიდიან ქალის პატრონთაცა მახარობელი და რა მივიდის და ახარის მიმავალობა მათი, ჰყვიან მათცა ეგრედ მას ზედა ვითარცა სამშობლოსა ქალისასა. მკირეს ხანს გარდახდიან ადგილსა რასმე ანუ სახლსა და მოხსნიდიან სძალსა საცხენოსნოსა სამკაულსა და მოკაზმიდიან სასძლოსა სამკაულითა და დახურდიან ისევ პირბადე და დაადგიან გვირგვინი და ეგრეთვე სიძესაცა დაადგიან გვირგვინი. შემდგომად წარვიდიან მაყრულითა და წინაძლოლითა მოხელეთათა ვითარცა მეფენი, ვითა ზემო ითქვა დროსა სიძისა სძალთან მიმავალობისათა და ეგრეთვე უძლოდიან ორნი იგი სამღვდელონი ჯვართა მტვირთველნი და იქნებოდა სახლი სიძისა მცდელ უმეტეს ჩინებულისა ქორწილისა სამშობლოსა ზედა სძლისასა და რა ზღუდისა კარსა მივიდიან, მაშინ იქნებოდის თოფთა და ზარბაზანთა სროლანი და აქაცა წარუკითხის მწიგნობარმან ნუსხა ცხენილამ გადმოხდომისათვის კიდევ მირთმეულითა სოფელთა ანუ ყმათა და თვით სიძე გარდმოახდენდეს სძალს. სახლის კარიდამ დაწყებით ვიდრე ტახტამდენ მათდა იქმნებოდის ფარჩა განშლილ და ამას ზედა განვლიდიან სიძე სძლითურთ. ხ' ფარჩანი იგი მიეცემოდის სრულიად შათირსა ქალისასა. მიეგებოდის წინ მათ დედა ანუ და ანუ სძალი და

შთაუღვის ამანცა ორთავე შაქარი პირთა და ამბორს უყვის. შემდგომად მოვიდიან სხვანიცა დები სიძისა და ამბორს უყვიან ძმასა და დასა თვისა. ავიდის სიძე ტახტსა ზედა, დასჯდის და დაისვის გვერდით სძალი და დაუჯდის მას მდადი. შემდგომად ამისსა შეიქმნებოდის მილოცვა ვითარსამშობლოსა ქალისასა და სხვაცა ყოველი მსხდომარეობა კაცთა თუ ქალთა, მოღება ვახშმისა, გალობანი, მუსიკითა შექცევა, ღვინისა გადალევ გადმოლევა და ეგრეთვე ლიმენაცია, ყოველივე მსგავსად სამშობლოსა ქალისასა იქმნებოდის. თუმცა აქ უმეტესს ღვინს და გამომჩვენებას ეცდებოდნენ, მაგრამ ყოველივე იყვის მსგავს მისსა. ხ' აქა პირბადის ახდაში მიაართვიან სძალსა კიდევ ორი ყულუხჩი და იქ ზითვის წიგნის წამკითხავს აქ წაკითხვანი გაშლიდიან ფერხთა ქვეშე ფარჩასა ჩინებულსა და მისციან იგი მას. ხ' წაიყვანდენ აქაცა საწოლსა პირველად სიძესა და შემდგომად სძალსა ვითა სამშობლოსა მისა. დღესა მეორესა ადვის სიძე და განვიდის სხვასა სახლსა და დაახურებდენ დღესა მას სძალსა ქუდსა მარგარიტითა შემკობილსა. ხ' რა დაღამდის დღე იგი, მოკაზმიდიან ქალსა მას ყოვლისა სასძლოსა სამკაულითა, გარნა არღარა აფარიან პირბადე და დაადგმიდიან გვირგვინსა ორთავე სიძესა და სძალსა, მცირესა ხანსა დასხიან ერთად ტახტსა ზედა და შემდგომად წარიყვანიან სიძე სხვასა სახლსა და იყვის ღამესა მას მსხდომარეობა ცალცალკე კაცთა სიძესთან და ქალთა სძალთან და ღამესა მას უმეტეს კანდიერად შეექციან კაცნი, ვინადგან არა იყო მუნ ქალთა მსხდომარეობა და არღარა აქენდათ თავაზა მათი. ხ' შემდგომად ღამისა მის თუმცა არღარა იყვიან სიძე და სძალი პატივითა მეფებრივითა, გარნა იყვის კიდევ დღესა რამდენსამე მხიარულება და განცხრომა. შემდგომად განუტყევებდიან თვისდამი მიწვეულთა ნათესავთა ანუ სტუმართა და ეგრეთვე თან მიყოლილთა სძლისათა ძმასა ანუ ნათესავთა, მდადესა, მაყართა და სხვათა შესაფერითა საჩუქრითა. ხ' მეფეთა სახლისა ქორწინება განეყოფოდა მცირეთ რითმე, ამისთვის

რამეთუ ძვირად შეხვდებოდის მათ თანასწორი თვისი ანუ დიდი ვინმე მოყვარე და იყო ჩვეულება თავადთა თვისთა ქალთა თხოვისა და მისთვის აღასრულიან ქორწინებისა საიდუმლო ეკლესიათა შინა სასახლისა თვისისათა. ხ' ძეთა მეფისათა ჟამსა ქორწილისასა დაურქვიან ჯიყა თავსა ზედა მარცხენესა მხარესა. ხ' წესი ესე ქორწილისა იყო ვიდრე დროდმდე უკანასკნელისა მეფობისა, გარნა ერთაჟამა კაცთა და ქალთა უფროს ძვირად.

ძეობის წესი იყო ესრედ. ოდესცა აღივსნის დღენი ქალის მუცლად ღებულობისანი, დროსა მტკივნეულობისასა მოუწოდიან გარდა ნათესავთაცა თვისთა სხვათაცა ქალთა მრავალთა და დროსა დიდისა მტკივნეულობისასა შევიდის ქმარი მისი და სახლისა მისისა ჭერსა ჰყრის ოთხსავე მხარესა ისარი, ხ' მღვდელნი იდგიან და იკითხიან წმინდა სახარება, ვიდრემდის განთავისუფლდებოდის ქალი იგი. ხ' რაჟამს განთავისუფლდის და იშვის ყრმა, წარვიდის მახარობელი მათთა ნათესავთა და მეგობართა თანა და სამშობლოსა ქალისასა, დღესა მესამესა ჟამსა ბინდისასა შეაწვენდენ ქალს ტახტსა ზედა დიდად ტურფითა საგებელითა და გარდაავდებდენ ზედ ბადებრ მშვენიერად მოქსოვილსა ბალდახინად. შემდგომად მივიდიან ქალნი და მიულოციან გარდავდებითა ვერცხლისა ჭურჭელთასა მსგავსად ქორწილისა და შემდგომად მათსა კაცნი. ხ' ვახშმისათვის დასხდიან კაცნი სხვათა სახლთა და ქალნი მუნ და იყვის ღვინი და განცხრომა მუსიკითა და სიმღერითა, გარდებმოდიან ერთმანეთს მკლავით და ეგრეთ როკვით იმღერდიან, რომელსაცა უწოდებენ ფერხისას და ესრედ შევიდიან სახლსა მშობიერისასა და დასხდიან ქალთა პირდაპირ ქმარნი ანუ ნათესავნი მათნი მსგავსად ქორწილისა და გაღმა გამოღმით დაიწყიან ქალთა და კაცთა სიმღერა. შემდგომად ამისასა მოუწოდნი მენესტრეტთა და მათის თანყოლით დააბიან სამია, ესე იგი სამთა გვამთავან ერთმანეთის ხელკიდებით და როკვით სიმღერა და იყვის თხუთმეტ დღემდის ნიადაგ ღამე ესრეთ განცხრომა, ღვინი და ღამისთევა ნათესავთა, მეგობართა და მცნობთავან.

ბ^რ ვითა ჩინებულნი სახლსა შინა იყენიან მომღერალ და მოფერხისე, ეგრეცა მონანი და მსახურნი ვარე. ბ^რ მშობიერე იქმნებოდის მცხედარსა ზედა ნიადაგ მწოლარე და დღესა მეათხუთმეტესა წარმოხვიან იგი და დახურვიან სხვა გვარი რამ სახურავი თვლითა და მარგარიტითა შემკობილი, რომელსა უწოდებენ ჭავლ სარალუჯათ ნიშნად ამისსა, რომელ არღარა იქმნების სძლებრივის მღუმარეობისა ანუ მეტისა კრძალულებისა თანამდებ, არამედ სხვათა პატიოსანთა დედკაცთა შორის აღრაცხილ. ბ^რ ქალი იგი ვეცხლთა მათ რაი მილოცვილიყო, განყოფდის და წარუგზავნიდის ქალთა მათ, რომელთაცა ჟამთა მათ უთლვიან ღამე. ბ^რ შესრულებადმდე ორმოცისა ქალი იგი იყვის ნიადაგ სახლსა თვისსა და ვერსად წარვიდის. წესნი ესე ძეობისანი რომელნიმე, ესე იგი ღამის თევა ფერხისა და სიმღერა იყო დრომდე უკანასკნელისა მეფობისა, ბ^რ კაცთა და ქალთა ერთაქამებრ ერთად მსხდომარეობა არღარა და ვეცხლის გადაგდებით მილოცვაცა უფრო ძვირად.

გლოვის წესი იყვის ესრედ: უწინარეს სკოდნიათ დიდად მძიმედ და მწარედ ვითა განშიშვლება წელამდის და ცემა ბეჭსა ზედა მათრახისა და აღპარსვა სრულიად თმათა და წარბთა და წამწამთა აღკვეცა, გარნა მასუკან არღარა ესრედ მძიმედ, არამედ იყო ესრედ. ოდესცა განვიდის კაცი ამიერ სოფლით, ჟამსა მას შექმნიან მუნ მახლობელ ნაუესავთა მისთა ტყება და ტირილი ძლიერი და შემდგომად მისსა განიყვანიან იგინი სხვასა სახლსა, დასხიან მიცვალებულთან მხეველნი მისნი თავშიშველნი და თმა გარდაშლილნი და ეგრეთვე კაცი დასხიან მათთან მსახურნი მისნი და ვინათგან არს თანამდებთა შორის გლოვისათა უპირველეს ქვრივი, განიყვანიან მას პირველად სატირლად მიცვალებულისა, იქმნებოდის თავშიშველ და თმა გაშლილ და ორნი სამნი მხეველნიცა მისდევდიან თან ესრედ და სხვანიცა ქალნი მრავალნი მისდევდიან ხმით მოტირალნი. ოოსცა შევიდის მიცვალებულთან ქვრივი, შეიქნის ტყება დიდი და ტირილი სიტყვით და შემდგომად გამოიყვანიან ისევ სახლსა მას საგლოველსა, დაჯდებოდის ქვრივი და დაიწ-

ყის ტირილი, სიტყვით შეამკის ქებითა ქმარი თვისა და დას-
დვის თავი თვისი დიდს უბედურად შემდგომად მისსა სიცო-
ცხლისათვის და შეავედრის ყოველთა შეილნი თვისნი. წარი-
ყვანდიან ყოველთა მახლობელ ნათესავთა მისთა წესითა ამით
სატირლად მიცვალებულისა და ეჭირისთ ხელი ეამსა მას ორ-
თა გვამთა ვისმე და წარუძღვებოდინ წინ მგალობელნი სა-
წუხრისა ხმისა მომღერალნი, რომელსაცა უწოდებენ ზარს. ხ^ნ
შემდგომად მათსა მივიდიან სხვანიცა მცნობნი და იტირიან
მიცვალებული და დაფარიან ფარჩა ძვირფასი ხელითა მღვდლი-
სათა, რომელსაცა უწოდებენ გარდასახურავს და მიუტირიან
მახლობელ ნათესავთაცა მისთა. ხ^ნ დროსა საფლავად წარსვე-
ნებისასა კიდევ ატირებდენ პატრონთა მისთა მიცვალებულსა
მას მსგავსად წინათქმულისა და შემდგომად წარიღებდენ საფ-
ლავად ქრისტიანებრ სამღვდელოსა დასისა შემოკრებით და შე-
საფერად საწუხარისა გამოძივნებით გაყვიან საფლავადმდე ნა-
თესავნი, მეგობარნი და მცნობნი მრავალნი და მიილიან საფ-
ლავად და აღასრულიან დღესა მას წესნი სულიერნი, ესე იგი
წირვა, ლოცვა და მიცემა გლახაკთა. ხ^ნ რა დაღამდის დღე
იგი, დაფენდენ ნიშანსა ქმრისა და ცოლისასა, ესე იგი საძი-
ლოსა ქვეშაგებსა და შსთადებდენ მას შინა ქმრისა და ცო-
ლისა ახალუხსა, თავს ადგის მღვდელი შემოსილი საკმევლისა
მკმეველი, დაუსხდიან გარს მხვეალნი თმა გაშლილნი და სხვა-
სა სახლსა გაშლიდიან ტურფასა რასმე საგებელსა და საჯდომ-
სა და დასდვიან დორი მას ზედა და გარდაშლიდიან ქმრისა
კაბასა და ცოლისასა წარმოსასხამსა რასმე და დასდებდეს ხმალ-
სა მიცვალებულისასა მარცხნივ მხარეს და ორნი ყულუხჩნი
დააყვიან თავს. ხ^ნ უკეთუ იყვის გლოვა მეფისა ანუ დედოფ-
ლისა, მათთვის დასდვიან ტახტი შესაფერად შემკობილი და
და გარდაშლიან დორსა ზედა პორფირი სამეფო და დასდვიან
გვირგვინი და სხვანი სამეფო ნიშანი, ხ^ნ დედოფლისასა წამო-
სასხამსა რასმე ყარყუმისასა ქალის მხარეს დააწყობდენ სამკა-
ულსა და ტანისამოსსა ქალისასა და უსხდიან მას მხვეალნი
თმა გაშლილნი. ხ^ნ მხარესა კაცისასა ტანისამოსსა და სამამა-

ცოცხალი იარაღისა და უსხლიან მას კაცნი თავშიშველნი. ხ^რ უკეთუ მეფისა იყვის, ისხლიან მხეველნიცა სამკაულთა თანა დედოფლისათა. გარნა სხვანიცა ქალნი ჩინებულნი ცოლნი მოხელეთანი. ხ^რ მეფისა მხარესა მოხელენი ესენი ესრედ მსაჯულნი ისხლიან თავშიშველნი და სამსაჯულო წიგნი ედვისთ წინ გაშლილი პირქვე, მანდატურთუხუცესნი და ბოქოულთუხუცესნი ისხლიან და ეყარისთ წინ დამტვრეულნი კვერთხნი, რომლითაცა უძლოდიან წინ მეფესა. ეგრეთვე მდივანი ისხლიან და ეყარისთ წინ დამტვრეულნი კალამნი, რომლითაცა სწვრიდიან განჩინებასა და ბძანებასა მეფისასა და აგრევე შეკაზმიდიან ცხენთა უკულმა ვითა მეფეთათვის, ეგრეთვე სხვათა ჩინებულთათვისცა და სადაცა იყვის ცხენი გარეთ მეფისა, იჯდის მასთან მეჯინიბეთუხუცესი და განიყვანიან პირველ ქვრივი და შემდგომად ყოველნი თვისნი მისნი და ატირიან ნიშანნი იგი სახითა მით, ვითარცა იყვის მიცვალებულსა ზედა და იყვის ყოველ ღამ ესრეთ თხუთმეტამდის, შემდგომად მეორმოცესა ღამესა და შემდგომად ექვსისა თვისა და შესრულებისა წლისასა და აღუსრულიან წესნი სულიერნიც, ესე იგი წირვა ლოცვა და მოწყალება ღღესა მეშვიდესა, მეათხუთმეტესა, მეორმოცესა, თვესა მეშვიდესა და შესრულებისა წლისასა და გარდა ამისსა, ვის როგორცა ენების, ეგრე ჰყვის. დახურვიან ქვრივისა შავი ლეჩაქი ქმრისა მისისა, მიცვალებისა მესამესა ღღესა მიიტანის მხევალთ უფროსმან წინამძღოლითა მგალობელთა საწუხრისა ხმითა მომღერელთათა და იქმნებოდის ჟამსა დახურვისა მისისასა დიდი ტყება და ტირილი. ჩაიცივიან შავნი მეულღემან, ძეთა, ასულთა, ძმათა და დათა, პირველად შალნი და შემდგომად უფრო უსუბუქესნი, არა სქამიდან ხორცი მრავალსა ხანსა და იგლოვდიან წლამდის ქმართა, ცოლთა, მშობელთა, შვილთა, ძმათა და დათაცა, ეგრეთვე მეფეთა თვისთა. ხ^რ მეფეთა საფლავად მიღებისა წესი იყო ესრედ: ოდესცა გარდაიცვალის მეფე, შეამკიან მდებარეობა მისი შესაფერად მეფობისა და დროსა წარსვენებისასა დაუწყიან წინამძღოლთა მოხელეთა მწყობრნი ეგრეთ ვითარცა სიცოცხლისა დროსა დი-

დისა გამოძიებებისა რისასასმე და წარუძღვიან წინ, გარნა მსგავსად ნიშანთა ზედა მსხდომარეობისა ესე იგი მდივანთა ეპყრისთ ხელთა გატეხილნი კალამნი, მანდატურთუხუცესთა და ბოქაულთუხუცესთა და ყოველთა მსგავსთა მათთა მოხელეთა გატეხილნი კვერთხნი. შემდგომად მათდა სამღვდელთა დასნი და შემდგომად მათდა სამეფოთა ნიშანთა მტვირთველნი. აღილიან კუბოი მეფისა ბაღდახინით ერთ რამდენთამე ჩინებულთა თავადთა და შეუდგიან მათ შემდგომი მისი ახალი მეფე და ქვრივად მყოფი დედოფალი და ყოველნი სამეფოისა სახლისანი და სხვანი ჩინებულნი კაცნი და ქალნი და ყოველი ერი. ხ^რ ყოველნი ქალნი თავშიშველნი და თმა გაშლილნი და თვით ახალი მეფეცა და სხვანი ყოველნი რამდენსამე ვერსსა ქვევითად. ხ^რ თავადთა მათ მიიტანიან მიცვალებული მეფე და დასვენიან სასახლისა კარსა. მოვიდის იმ მეფისა დროშისა საკუთარი მხედრობა და მოუძღვის მას ერთი ჩინებული თავადთაგანი ვინმე, პირველ დაიხოქის და იტირის ტყეებით და შემდგომად წარასვენიან მეფე იგი მხედართა მათ ქვეითთა, გარდა თავადთა და აზნაურთა და დასვენიან კიდევ დანიშნულსა ალაგსა. შემდგომად მოვიდის მეწინავე მხედართმთავარი და ჰყვის მანცა ეგრეთ და შემდგომად მისასა მემარჯვენე და შემდგომად მემარცხენე და ჰყვიან მსგავსადვე მათთა და დასვენიან დანიშნულსა ადგილსა მახლობელ მცხეთისა. ხ^რ მოვიდნიან მუნ მცხეთისა ჩინებულნი კეთილშობილნი და მათცა ჰყვიან მსგავსადვე მათდა და დასვენიან ეკლესიისა ზღუდისა კარსა, მუნითგან შემოსილთა მღვდელთა შეასვენნიან ეკლესიად. იყო მცხეთას პალატი მის ჟამისათვის შავისა ხავედითა მოკრული და ქერს საშუალ ჯვარი წითელი აზრითა ამით, ვითა იყვნენ მოიხედდენ მწუხარენი სიხარულისა შემთხვევასაცა და იყო მსხდომარეობა მწუხარეთა მათ სახლსა მას და ყოფილიან მუნ ვიდრე შესრულებადმდე ორმეოცისა ანუ უწინარესცა წარმოვიდნიან ტფილისად. ხ^რ დედოფლისაცა იქმნებოდის ესრედ, გარნა წარუძღვიან მას თვისნი საკუთარნი კარისა მოხელენი მსგავსად მეფისა. იყო წესი ესე მიცვალებულის გლოვისა ვიდრე დროდ-

მდე უკანასკნელისა მეფობისა, გარდა თხუთმეტ დღეს ნიადაგ ღამე ნიშნის ტირილი არღარა, არამედ ღამესა მეშვიდესა, მეათოთხმეტესა და მეორმოცესა და ექვსის თვის შემდგომად და შესრულებასა წლისასა უფროს ძვირად და ქვრივთაცა ძვირად-ლა ხურვიდიან შავს თავსა ზედა. ხ' წესნი ესე გვარი თუმცა-ლა იქმნებოდის უწინარესთა საქართველოისა მფლობელთა და მეფეთა დროსაცა, გარნა ქრისტიანებრთა წესთა გამო, ვინად-გან იქმნა მირიან სხვათა მეფეთა შორის პირველ ქრისტიანე და მიზეზ ქრისტიანობისა ყოვლისა საქართველოისა და კეთილ მსახურებათაცა შორის იყო ჩინებულ, ამისთვის აღვწერე დროიდან მისით.

ამას მიუთხზავთ ფრად შემოკლებით საქართველოს ისტორია ვადრე მე-XVIII საუკუნის დასაწყისამდის. ცნობება ფრად მოკ-ლეა და ისიც მოუყვანილი ვახუშტის ისტორიის მიხედვით და ამიტომ საინტერესოს არაფერს წარმოადგენს. თეიმურაზ II, ერეკლე II და გიორგი XIII-ს შესახებ კი ვახუშტს ბატონა-შვილი გადმოგვცემს შემდეგს:

შემდგომად დაიბყრა რა ქართლი და კახეთი ნადირშამ, განაგებდნენ ხანნი სპარსთანი ქართლს და მეფობდა კახეთსა ზედა თეიმურაზ. ამან ძლეულ ჰყო სპანი ოსმალთანი საჩინოდ ხიზიხის პროინციის რომელსამე ადგილს შინა. ხ' წარყვანილ იქმ-ნა ესე ნადირშას მიერ პატიმრობით და მიყვანილ ისპანად, გარნა არარაი ავნო, არამედ ჰყო პატივითა დიდითა. გარნა სთხო-ვა შვილნი, ძე და ასული და წარიყვანეს ძე თეიმურაზისა ირაკლი და ასული ქეთევან. მიყვანეს მუნ, სადაცა მყოფობ-და ნადირშა. ქეთევან მისცა ძმისწულსა თვისსა ადილშას ცო-ლად, რომელიცა იყო ჩინებულ ძლიერებასა სიმხნესა და ახო-ვნებასა შინა. ხოლო ირაკლი ჰყვა პატივითა დიდითა, თანა ჰყვა ნადირშას ორნივე მამაძენი ბრძოლასა შინა ყანდარისასა

და მუნ შეძლებისამებრ მსახურესცა ორთავე. ხ' განუტევა მეფე თეიმურაზს სამეფოდვე თვისად კახეთად და ძე მისი ირაკლი დაშთა მუნ ნებითა ნადირშაისათა, იყო მუნ ოთხ წელ და მრავალთა საფართა და ბრძოლათა შინა ჰყვა თვისთანა და თეიზ დროსა. ინდიასა შინა შესვლისა და დაბრუობასა სატახტოსა მისისა ქალაქისა შაიჯანაბათისასა ჰყვა მეფესა თეიმურაზს ძე მცირე ყრმა სახელით იოანე და მოუკვდა იგი და ახლოს დაშთა სხვა ძე თვინიერ ირაკლისა. ხ' სცნა ესე რა ნადირშამ, შებრალდა და ილმო დიდად და წარმოგზავნა მეფის თეიმურაზის ძე ირაკლი მამისა თვისისად და მივიდა მამულად თვისად. ხოლო მეფემან თეიმურაზ და ძემან მისმან ირაკლიმ აჩვენეს ერთგულობა და სამსახური. ესრედ ჰყვეს წინააღმდეგობა საქართველოსა შინა, ვითარცა რომელმანვე ქართველთა თავადთაგანმან მიტაცებულ ჰყო თვისად რომელნიმე ციხენი და სოფელნი ქართლისანი. ხ' მეფემან თეიმურაზ და ძემან მისმან ირაკლი დიდითა შრომითა მისტაცეს ისევ ყოველივე ეგრეთვე ოსმალთა მიმავალთა დაღისტნად, რომელთაცა მიაქვნდათ მუნ ხაზინა წარგზავნილი სულთანისაგან საწინააღმდეგოდ ნადირშაისა, დახვდა მათ მეფის თეიმურაზის ძე ირაკლი მხედრობითა პირსა არაგვის მდინარისათა, ეკვეთა მათ და სძლეულ ჰყო და უკუნ იქცნენ ისევ. ეგრეთვე მაჰმადიანთაგანი ვინმე მიმავალი დაღისტნად, რომელიცა იქადოდა უწინარეს ნადირშაისა სპარსთა მეფეთა ტომობასა, შეაცთუნა იგი ეტიკმან და შეიბყრეს იგი სპათაგანთა თეიმურაზისათა და მიგვარეს მეფესა თეიმურაზს. იყო მაშინ ქართლ კახეთისა მახლობლად მდგომ სპითა დიდითა ძე ნადირშაისა ნასრულა მირზა და წარუგზავნა მას თეიმურაზ. ხოლო მან აცნობა მამასა თვისსა ნადირშას და იქმნა იგი დიდად მადლობელ მეფის თეიმურაზისა და ძისა მისისა ირაკლის და მოსცა მეფესა თეიმურაზს მეფობა ქართლისა და ძესა მისა ირაკლის მეფობა კახეთისა. იყო მაშინ მეფე თეიმურაზ მყოფი შობიდან თვისით წელსა შინა ორმეოცდამეხუთესა, ხ' მეფე ირაკლი ოცდამეხუთესა. იცხო მეფემან თეიმურაზ დიდსა ეკლესიასა შინა მცხეთას

წელს ჩემდ ოკლამბერს ა. აქვდათ ამათვე ორთავ მეფეთა ვიდრე უკანასკნელ დღედმდე მეფის თეიმურაზისა ურთიერთისადმი სამაგალითო კეთილი მამაშვილობა, ამისთვის უფროს სარწმუნო არს ესე, რამეთუ მეფესა თეიმურაზს არა ესვა სხვა ძე და არცა ძმა თეიმურაზ ირაკლისა და იგი იყო მორჩილ ყოველსა შინა და პატივის მცემელ მამისა თვისისა ბრძანებლისა მებრ რჯულისა. ხ' მეფის თეიმურაზისა გვასმიეს მრავალთაგან პატიოსანთა გვამთა თანამედროეთა მისთაგან სიმართლედ და სახიერება, ხოლო სახიერისა მამისა თქმულ არს მიტევებაცა ცოდვათა ძისა და არა უცოდველისა მოძულება. ხ' წელს ჩემდ გაძდინდა ნადირშა და შეეკეთა ხარკი ფრიად მძიმე და ტვირთად შეუძლებელი ვითარცა სპარსეთს, უმეტეს ქართლსა და კახეთსა, თვით მეფეთა, თავადთა, აზნაურთა, ვაჰართა და ყოველთა სამღთოთა და საეროთა. ხ' ვითარცა მოესმათ ამბავი ესე მეფეთა მათ, დაუმძიმდათ ფრიად და იქმნენ მწუხარე, ვითარცა შევნოდა საქმესა მას, რამეთუ არა იყვნენ ბრძოლისა შემძლებელ და არცა მიცემისა სათხოვრისა ამის. ხ' ჟამსა მას სხვა ვერარა ჰპოეს ღონისძიება, გარნა ესე რომელ აიყარნენ და მოვიდნენ სიმაგრეთა არაგვისათა, ვითარცა ჩეულებსა იყო ძველადვე მეფეთა ქართველთა და აქვდათ მათ სახიზრად ესეთისა დროსათვის და ამისთვის არს მუნ ესე იგი არაგვზედ მრავალთა ადგილთა ნასახლევი მეფეთა, რომელსამე ადგილსა დღესცა სჩანან მცირედ შენობანიცა, რომელსაცა უწოდებენ სეფედ ესე იგი პალატად ანუ სამეფოდ სახლად. ამისთვის ყოფილ არს მეფეთა სახლისა პროინცია იგი, თუმცა დროისა მიზეზითა მეფეთა წინააღმდეგობით წელსა რამდენსამე მიტაცებულ იყო იგი სხვათაგან, გარნა შემდგომად ამავე მეფემან თეიმურაზ მიიღო და თვით ნადირშამაცა დაუმტკიცა იგი უწინარესვე ქართლის მოცემისა. იყვნენ მეფენი წარჩინებულითურთ თვისით თვესა რამდენსამე არაგვზედ განზრახვასა შინა, თუ რაი ყონ. ხ' მეფემან თეიმურაზ განიზრახა და დაამტკიცა საქმე ესე მსგავსად მეფისა დიმიტრი თავდადებულისა და უბრძანა ესრედ თვისთა ყოველთა: წარვალ მე წინაშე ნადირშაისა,

მივცემ ნაცვლად სამეფოსათვის თავსა ჩემსა და რაიც ეწადოს, ჰყოს ჩემზედა სიკვდილი თუ სხვა ძვირის შემთხვევა და ანუ თავისუფალ ვყოთ მწუხარებისა ამისგან სამეფოთა ქართლისა და კახეთისათა. დაამტკიცა ესე და დაუტყვეა მართებელად ქართლისა ძე თვისი მეფე კახეთისა ირაკლი და ხიზნად წარსრულნიც მოვიდნენ ყოველნივე თავისთვისად. წარვიდა მეფე თეიმურაზ ნადირშაისად და რა მივიდა თავრიზს, ესმა მუნ სიკვდილი ნადირშასი და სპარსეთის ტახტის მიღება ძმისწულისა მისისა და სიძისა თვისისა აღილშასაგან. ამისთვის მხიარულ იქმნა მეფე თეიმურაზ და წარვიდა აღილშასადმი. ხოლო მან მიმიიღო მხიარულებითა და პატივითა დიდითა. ხ' დაშთა სამართებლად ქართლისა მეფე კახეთისა ირაკლი. ხვდა მას დროი დიდისა შრომისა და განუსვენებლობისა, რამეთუ იყო ვინმე მუნ ქართლს ბაგრატიონთაგანი ძე მეფისა ნაშობი ხარკისაგან, მაჰმადიანი, რომელსა უწოდეს თურქთა აბდულბეგ. ამას აქვნდა მეფეთა ამადგან შესაფერად პატივისცემა, ეგრეთვე სოფელნი და ციხეცა, გარნა ჰყო მან წინააღმდეგობა და განდგომა და მოვიდა დიდითა სპითა, რომელსა ჰყვანდნენ ლეკნიცა, ტფილისსა ზედა. დროსა ამას არა ყვა მეფესა ირაკლის ჯერეთ შესაფერად სპა შეკრებილ, განალა მცირე, გარნა მინდობითა მღვთისათა განვიდა მით და ეწყვნენ ურთიერთარს მახლობლად ტფილისისა, იძლია აბდულაბეგ და განჰყვა მეფე სპითურთ უშორეს ოცდაოთხისა ვერსისა და მოსვრიდენ უმრავლესთა მადგანთა. ხ' შემოიქცა მეფე ირაკლი ძლევა შემოსილი და მადლობელი მღვთისა ტფილისადვე. შემდგომად რამდენისამე ხანისა უკუდგნენ მცველნი ტფილისის ციხეთანი, იტყვიან ისევ თანხმობითა ამა აბდულაბეგისათა და იწყეს სროლი ზარბაზანთა და ყუნბარათა და უფროს ეკლესიათა მიმართ. შემოიკრიბნა მეფემან ირაკლი სამეფოდაგან სპანი და განამაგრნა ტფილისს მსახლობელთა სახლთა ზღუდენი და ქუჩანი და აქვნდისთ მათდამი ბრძოლა მრავლგზის. შემდგომად მოვიდა სპა დიდი იღუმალ დაღისტნით და შემოვიდნენ რომელსამე მაგართა ადგილთა, ესე იგი ტყეთა საგურამოსათა. სცნა რა

ესე მეფემან, წარუგზავნა მათ კაცი და სთხოვა შერიგება და შველა წინაღმდგომთა მათზედა და აღუთქვა საკმაოდ ჯილდოცა, ხოლო მათ არა უსმინეს, არამედ წარვიდნენ და წარიღეს სოფლებთაგან მრავალთა მოძრავნი საქონელნი უმრავლესნი. ამისმან მცნობმან მეფემან ირაკლი, რაიცა შესაძლებელ იყო, დაუტევა მუნ სპანი და თავად მათდა ჰყო მუხრანის ბატონი თავადი კოსტანტინე ბაგრატიონი და თავადი ჯიმშერ ჩოლაყოვი. ხ^რ არა განისვლებოდა ხიდსა ზედა, რამეთუ იყო იგი ხელთა შინა ციხეთა მცველთათა, არამედ განვიდა მეფე მდინარესა მტკვარისასა ნავით და ეგრედ განასხნა სპანიცა თვისნი და განუდგა უკან ლეკთა მათ, ხოლო გზასა ზედა შემოიკრებდა სოფლებთაგან სხვათაცა სპათა, ეწვივნენ ხისიყს, ეკვეთნენ, მოსრეს, მოსტყვევნეს სრულიად წარღებული იგი მოძრავი საქონელი და განერნენ ლეკთა მათგან დიდად მკირენი. ხ^რ მაშვრალთა იწყეს რა განსვენებად, მასვე დღეს შემდგომად რამდენისამე სათისა და დაესხათ თავს დიდი სპა ლეკთა და იქმნა ბრძოლა ძლიერი, გარნა შეწვენითა მღვთისათა მათცა მსგავსადვე მათთა სძლიეს და იქმნა მას დღესა ორგზის ესრეთი ძლევა და წარმოვიდა მეფე ტფილისადვე. ხოლო მოისმა რა ესე ამბავი ტფილის და სცნეს მცველთა მეტეხის ციხისათა, ეზრახნენ მაშინვე მიცემად ციხისა მუხრანის ბატონს კოსტანტინე ბაგრატიონსა და ჯიმშერ ჩოლაყოვს და მისცეს კლიტენი ციხისანი. ხ^რ მათ წარუგზავნეს მეფესა მუნ მომავალსა და მიართვეს გზასა ზედა კლიტენი იგი ტფილისით რამდენსამე ვერსზე. ხ^რ მეფე შემოვიდა ტფილის ძლევა შემოსილი და მზიარული, აღიღო სხვანიცა ციხენი და შესცვალა ყოველი მის ჟამისა აღრეულობა მშვიდობად. ხ^რ მეტეხის ეკლესია, რომელიცა აქვნდათ მცველთა მათ ციხისათა მაჰმადიანთა საამბარდროდ, ამან მეფემან ირაკლიმან ახლადა ჰყო სახლად ღვთისადვე. ხ^რ მეფესა თეიმურაზს მრავალსა კეთილსა უყოფდა და პატრის სცემდა დიდად სპარსეთსა შინა სიძვი თვისი აღილშა და მიანიჭნა მრავალნი ნივთნი ოქროსა და ვერცხლისანი და ძვირფასნი თვალნი და მარგარიტნი და იყო სპარ-

სეთსა შინა ვიდრე ორ წლამდე. გარნა შეემთხვა მწუხარებაცა მრავალი მიზეზითა ამით, რამეთუ ეწინააღმდეგა ძმა თვისი იბრემშა ადილშას, შეიკრიბნა სპანი და იქმნა ძმათა ამათ შორის ბრძოლა. სძლია იბრემშამ ადილშას და მიიღო თვით იბრემშამ ტახტი სპარსეთისა. ამისთვის მიეცა მეფე თეიმურაზ მრავალგზის განსაცდელთაცა დიდთა, გარნა ღმერთმან დაიცვა მშვიდობით. დაკარგა სიმდიდრენი უმრავლესნი ნივთნი სიძისა თვისისაგან მინიჭებული, გარნა მოვიდა მშვიდობით ქვეყანასა შინა თვისსა და მიათვალა ძემან თვისმან მეფემან ირაკლი სამეფო თვისივე შრომითა თვისით მშვიდობით დაცული. წელსა ჩნდგ წარვიდა მეფე თეიმურაზ ერევანს და ჰყო ბრძოლა ერევნის ხანის მაჰმადხანის მიმართ თანყოფობითა ძისა თვისისა მეფის ირაკლისათა და ძლეულ ჰყო მამადხან და დასვა მუნ ნებისა თვისისა ხანი და მოვიდა სამეფოდ თვისად ძლევა შემოსილი თვესა ნოემბერს. ამავე ფებერვალს წარვიდა ძითურთ თვისით მეფე თეიმურაზ ყარაბაღად და ჰყო ფანახანისა მიმართ ბრძოლაი, რომელი იყო მამა აწინდელის იბრემშანიისა, ესე იგი შუშის ხანისა და ძლეულ ჰყო იგიცა და მოვიდა ძლევა შემოსილი სამეფოდ თვისად. მეორესა წელსა თვესა ფებერვალსა წარვიდა მეფე თეიმურაზ ძითურთ თვისით კერძოსა რომელსამე მახლობელ დაღისტინისა დასამორჩილებლად მათღა, ვითარცა აქენდათ ძველთა მეფეთა, გარნა ძლეულ იქმნენ მუნ და დაშინენ ქართველნი უმრავლესნი სიკვდილით და ტყვეობით და უფროსად მოშთობისაგან მდინარესა შინა ალაზნისასა, დაშინენ თვით არქიერნიცა, რამეთუ იყო საქართველოსა შინა განწესებულ სელა არქიერთაცა ლაშქრობასა შინა სხვათა უფროს გაბხობისათვის. გარნა შემდგომად ამისსა უფრო ძვირად ღა იყვის დროსა მას სელა არქიერთა. თვით მეფესა ირაკლის ესრედ გაუჭირდა წყალსა მას შინა ესრედ, რომელ ძლივდა განერა მოშთობისაგან. ხ მსახურა დროსა მას თავადმან პაპა ვაჩნაძემ, რომელ ღმერთს გარდა შემწეობითა მისითა განერა მოშთობისაგან. დაშთა უცხენოდ მეფე ირაკლი და მიართვა ცხენი ხისხელმან ვინმე სახელით დავით ბოსტაშვილმან. მოვიდნენ ტფილისად მწუხარენი მეფენი. ამავე გა-

ზაფხულს მოვიდა დიდითა სპითა სპარსეთსა შინა მყოფი კონ-
ტულად აზათხან და დადგა მახლობლად ერევნისა. მაშინ წარ-
გზაენა მეფემან თეიმურაზ ძე თვისი მეფე ირაკლი სპითა და
მივიდა ესეცა და დასდგა მამულსა შინა ერევნისასა რომელ-
სამე ადგილსა. ხ სპათა შინა მეფის ირაკლისათა ზაფხულისა
გამო ანუ სხვითა სხვათა რითამე მიზნითა მასა ზედვე გაჩნდა
სენი რაიმე და იქმნენ მრავალნი სნეულ და ამით შემცირდა
დიდად სპა მეომარი და ესმათ რა ქართველთა სპათა ეგო-
დენ სიმრავლე სპათა აზათხანისათა, დაეცათ შიშიცა. გარ-
ნა მეფე ირაკლი განამზნობდა მათ ყოველთა იმედითა ყოველი-
სა შემძლებელისა მღვთისათა და ეტყოდა მათ: არღარა ვართ
ჩვენ შემძლებელ ლტოლვისა, რამეთუ მით ჩვენცა მოვწყდე-
ბით და სახლეულნიცა ჩვენნი მიეცემიან ტყვეობასა და ამის-
თვის აღვირჩიოთ სიკვდილი პატიოსნად და აღუთქმიდა მათ-
თანა დათხევასა სისხლისა თვისისასა და ესრედ განეშადნენ
ყოველნივე ბრძოლად. სმენოდა რა მოსგლავი მეფის ირაკლისა
აზათხანს უფროსად განრისხებული მოვიდა მასხედ ჟამსა დი-
ლისასა. სცნა მეფემან და რაოდენ შემძლებელ იყო. განამზა-
და ამანცა სპა, გარდახდა მეფე თვით ცხენიდამ და თვით სხვა-
ნიცა და იქმნენ ყოველნივე ქვევით. მოვიდა სპა იგი დიდი
ამათხედა და იქმნა ბრძოლა ძლიერი, ხოლო ერთი ავღანი
მხედართმთავარი ვინმე წინმძღოლითა მხედრობათათა მორბო-
და და ზახილით კითხულობდა მეფესა ირაკლის, თუ რომელი
არს და ხელთა ებყრა შუბი სამგერებლად განმზადებული. ხმა
უყო მეფემანცა ესრედ: მე ვარ. მივიდა ავღანი მასხედა. ხო-
ლო მეფემან ირაკლი ჰკრა თოფი და წამსვე მოკვდა. არა მის-
წივა ხანი დიდი და იძლია აზათხან და გაიქცა სპა მისი. მა-
შინ დაერივნენ შიგ სპა ქართველთა და ვინ იცის ერთი რამ-
დენტა წარიქცევა. მრავალნი მოსრნეს, მრავალი ტყვე ჰყვეს
და იქმნენ დიდად შოებულ მრავალთა ოქრო ქსოვილთა ფარ-
ჩათა კერილთა თუ უკერულთა, კარავთა, საფენტა, ცხენთა,
ჯორთა და აქლემთა და მრავალთა სხვათა ნივთთა. თქმულ
არს ესე თვით მეფის ირაკლისაგან და სხვათა მუნ დამსწრებ-

თა თორმეტ გზის უმრავლესობა მას დღეს სპათა აზათხანისათა სპათა ზედა ქართველთასა. იყო ყოვლად ბრწყინვალე ესე ძლიევა ივლის ოცდახუთს. ხოლო მეფემან ირაკლი განაგნა საქმენი ერევნისანი და წარმოვიდა ტფილისად და მამაი მისი მეფე თეიმურაზ მიეგება ძესა თვისსა ტფილისით რამდენსამე ვერსსა და ჰყვეს მადლობა ღვთისადმი და მხიარულება დიდი. ამავე წლის მარტს წარვიდა მეფე თეიმურაზ ძითურთ თვისით განჯას და აწცა ძლიეულნი მტერთა თვისთაგან გამობრუნდნენ ტფილისადვე მწუხარენი. ამავე შემოდგომისა გამოვიდა სპითა დიდითა აჯიჩალაბი მთავარი დალისტინისა მახლობელთა რომელსამე კერძოსა, რომელნიცა არიან საქართველოსა. გარნა განყოფამან სამეფოთამან და საქმეთა მსგავსთა მისთანმანვე დაჰკარგნა იგინი. ესე აჯიჩალაბი, რომელსა უწოდებდენ ალაქიშისა, მოვიდა ტფილისსზე მახლობლად ორმოცდარვას ვერსსა ზედა, დასდგა სოფელსა ბოლნისს და იმსახურებდა მუნით ელთა თათრისათა. მაშინ მეფემან თეიმურაზ წარგზავნა ძე თვისი მეფე ირაკლი შოვნად ჩერქეზის სპათა, ვინადგან იყვნენ ნათესავ მეფის ირაკლისა დედიდამ თავადნი ყაბარდიისანი. ხ' მეფემან თეიმურაზსაცა შეკრიბნა სპანი, გარნა უფროს მცირე და დღესა ყოველსა გამოვიდის მხარესა მისსა და ვიდოდის გარემოს ტფილისისა რამდენსამე ვერსზედ დროდმდე ბინდისა. ხ' მეფე ირაკლი მოვიდა არაგვზედ და დადგა ხევს და მუნით წარგზავნა კაცნი ჩერქეზად და სთხოვა მათ სპითა შემწეობა, ვითარცა აქნდა თქმულ მამისა თვისისაგან. ხ' ჩერქეზთა თავს იღვეს და წარვიდნენ სიხარულით. მივიდა მეფე ირაკლი ტფილისს და მიიყვანა სპა ჩერქეზისა. ესმა რა ესე აჯიჩალაბს ალაქიშის, აიყარა მყის და წარვიდა. ხ' სცნეს რა მეფეთა წარსვლა მისი განუდგნენ ესენიც უკან და ჰყვათ სპაცა ჩერქეზისა, ეწივნენ მამულსა განჯისასა შამქორს, ეკვეთნენ მუნ და იქმნა ბრძოლა ძლიერი, მრავალნი მათგანნი მოსრნეს და ტყვე ჰყვეს და წარვიდა ალაქიში დიდად ძლიეული და სირცხვილეული და მეფენი მოვიდნენ ტფილისადვე მხიარულნი და მღვთის მადლობელნი და გამოისტუმრეს ჩერქეზნი დიდითა ჯილდოთი და

საჩუქრითა წელსა ჩლნე. მოვიდა მთავარი ავარიისა მაჰმად მუ-
ცალი მამაი ომარხანისა მხედრობითა დიდითა დაღისტნისათა,
შემოვლო კახეთი და მოწო სოფლები რომელნიმე და გამოვ-
ლო ნაწილი რომელიმე არაგვისა და მოვიდა მამულსა მუხრან-
ისასა და შემოადგა ციხესა დაბისა რომლისამე, რომელსა
უწოდებენ მჰადიჯვარს და შეამკირვა დიდად. მაშინ მეფე თეი-
მურაზ ძითურთ თვისით და მხედრობითა ქართლისა და კახე-
თისათა მოვიდა შველად ციხისა მის, მყისვე ეკვეთნენ მტერთა
მათ და წარიქციეს იგინი და ძლეულ ჰყვეს და წარვიდა მუ-
ცალი სირცხვილეული დაღისტნად. შემდგომად ამისა შემო-
ადგნენ სპანი ლეკთა ციხესა ატოცისასა, სადაც არს ეკლესია
წმიდის გიორგისა და აქაცა მეფეთა მათ ძლეულ ჰყვეს იგინი.
ბ იშემწვეს მაშინ მეფე იმერეთისა სოლომონ პირველი. შემ-
დგომად სთხოვა დიდისა ვედრებითა მამასა თვისსა მეფემან
ირაკლი, რათა გამოისტუმროს იმპერიასა ამას შინა წინაშე
განსვენებულისა დიდისა კელმწიფისა იმპერატრიცა ელისაბედ
პეტროვნასსა ესრედ მას მიერ თხოვისათვის მტერზედ შემწე-
ობისა, გარნა არა სცა თხოვასა ამას ზედა ნება, ამისთვის რა-
მეთუ პირშო ძე მეფის ირაკლისა ვახტანგ გარდიცვალა დრო-
სა მას და არა ჰყვა სხვა მოსწრებული ძე არცა მეფესა თეი-
მურაზს და არცა მეფესა ირაკლის. ბ მეფე თეიმურაზ იყო
მოხუცებულ და მეფე ირაკლი ჯერედ კიდევ სიკაბუკესა შინა
მყოფ და ამით უფრო შემძლებელ იყო მამისა თვისისაგან ხში-
რად ჯარში ყოფისა და შრომისა. ამისთვის მეფემან თეიმურაზ
განიზრახა და დაამტკიცა წარმოსვლა თვისი და დაუტევა მარ-
თებელად ქართლისა ძე თვისი მეფე ირაკლი და მოვიდა პე-
ტრებურლად. გვასმიეს პატივითა მიღება განსვენებულისა კელ-
მწიფისა იმპერატრიცა ელისაბედ პეტროვნასაგან. ბ მიიცვალა
მეფე თეიმურაზ მეორე ამავე ქალაქსა პეტრებურლს წელსა
ჩლმბ, იანვარს 6. იტყოდინ თან მხლებლნი ამისნი მიზეზად
დიდსა მწუხარებასა გარდაცვალებისათვის განსვენებულისა იმპე-
რატრიცა ელისაბედ პეტროვნასსა. იქმნა ძე ამისი მეფე ირა-
კლი მეორე ორთავე სამეფოთა ზედა მეფედ, ესე იგი ქართ-

ლსა და კახეთსა ზედა ამავე წელსა ივნის კთ. ხ^ნ მეუღლემან თეიმურაზ მეორისამან დედოფალმან ანნა, რომელიცა შვირთო შემდგომად მეფის ვახტანგის ასულის დედოფლის თამარის, მეფის ირაკლის დედის მიცვალებისა, მიიღო მონაზონება და იწოდა ანასტასია, განა ცხოვრებდა სიკვდილამდე პალატსა სამეფოსავე ნებითა მეფის ირაკლისათა. ხ^ნ მეფე ირაკლი კეთილ მსახურებასა შინა იყო ესრედ ჩინებულ მოწყალე, ესრედ რომელ უფროს მიუტევის მრავალთა, ვიდრელა დასაჯის, გარნა დასაჯისცა, მაგრამ მწუხარებით. მშვიდ ესრედ, რომელ მრავალჯერ გვინახამს განსაკვირვონი მოთმინებანი ქვრივთა და ობოლთა და მიმძლავრებულთა ნუგეშინის მცემელ და შემწე, გარნა არა წინააღმდეგომად სამართლისა. აქვდა მას შემოსავალთაგან თვისთა ხუთის თავი გარდადებულ სულიერთა საქმეთათვის, ძვირად ვინმე დაშთებოდის, უკეთუ სცნია განსადელო შემთხვეული ვინმე სიკვდილით თუ სხვარიგად მისგან შეძლებით და შესაფერად უშემწეო და უნუგეშისცემო. ეგრეთვე ქორწილისა ჟამსა ვისასმე ანუ ესე ვითარცა მარხვისა და ლოცვისა და დღესასწაულობისა დიდად ტრფილ, ესრედ რომელ უკეთუ საღმრთოაწაულოს წმინდისა ცა მოვიდის ვისიმე, უეკლესიოდ არ იღმრთოაწაულის, თვინიერ დამაბრკოლებისა მიზეზისა. ხ^ნ ვითარცა დღესა კირიაკესა ეგრეცა შაბათსა არა დაკლდის წირვას თვინიერ მიზეზისა, მიიღის წმინდა საიდუმლო წელიწადსა შინა სამგზის და ოთხგზის მარხვათა შინა. იყო საკურველი შრომის მოყვარე, რომელ მცირეცა რაიმე ადვილი საქმე შრომის წარუმიძღვარებლად არა იამებოდის. ჩნდა მას შინა სურვილი და ძიება საქმისა მის, რაითაცა სამეფოსა თვისსა ასარგებლის, სიმხნისა და მამაცობის საქმენი დროსავე მამისა მისისასა აღწერილ არს, ხოლო ნაშთნიცა აღიწერების ადგილსა თვისსა. ამანვე ჰპოვა მადანი ვერცხლისა ოქროსი და სპილენძისა დიდითა ძიებითა და შრომითა. ამანვე ჰყო სტამბაცა და მიერთგან ისწავეს ქართველთაცა. ამანვე ჰყო სემინარია ფილასოფისა, რომლისა იყო რექტორად მღვდელი ვინმე სომეხთაგანი სახელით ფილიპე, კაცი გასწავლული ვითა სომ-

ხურისა, ეგრეცა ქართულისა და ისწავეს მრავალთა მისგან და თვით მეფემანცა ამან ისწავა, გარნა არა სემინარიასა შინა. ხ^რ ოდეს გარდმოიღო როსიას იმპერიას ყოფასა შინა მეორედმან ძმამან მეფის ირაკლისამან მეფის ძემან საქართველოს კათოლიკოზმან ანტონი ფილასოფია რუსულით ქართულად შემწეობითა ქართველის აზნაურის ყიზლარის პროტოპოპის გაბრიელ პეტრიევისათა, ამისა შემდგომად იყენენ რეგტორად კაცი განსწავლულნი ზემოხსენებულისა მის კათოლიკოზისა ანტონისაგან, ვითარცა იყო გაიოზ არქიმანდრიტი, რომელიცა არს დღეს არხიფისკოპოსად ასტარხნისა. ხ^რ შემდგომად ამისსა იყო ტფილისის ტფილისის სობოროს პროტოპოპი იოანე, ხ^რ კახეთს ქალაქსა თელავს დავით ძე ალექსისა. წელსა ჩლო გაილაშქრა ახალციხედ მეფემან ამან და ჰყვა მაშინ ფაშასა ახალციხისასა მხედრობა ლეკთადა და მოუხდათ რამდენჯერმე ბრძოლაი. ხოლო უკანასკნელსა ბრძოლასა მას შინა ხედა დიდი გაჭირება მეფესა და ქართველთა ესრედ, რომელ მიდრკენ ლტოლვად. ხ^რ მეფემან ჩვეულებრივ ნუგეშინისცა სპათა თვისთა და მოიყვანნა გულნი მათნი სიმხნედე. ეკვეთენ მტერთა თვისთა, სძლიეს და მოსრნეს უმრავლესნი თურქნი და ლეკნი და მეფემან მოკლა მას ომსა შინა ხელითა თვისითა მხედართმთავარი დაღისტნისა მალაჩინ, რომელსა უწოდებდნენ კახტა ბელადადცა და მოვიდა მეფე ესე სამეფოდ თვისსა ძლევა შემოსილი. წელსა ჩლოა აიღო ახალციხის მამულსა შინა ციხე ხერთვისისა. შემდგომად კიდევ წარვიდა იმერეთის მეფის სოლომონითურთ ახალქალაქად და მოუხდათ ბრძოლა და იქმნენ მძლეველ მტერთა თვისთა, გარნა წადილისა თვისისა სრულ ყოფისაგან დააბრკოლა მეფე ირაკლი დიდმან ავადმყოფობამან მეფისა სოლომონისმან. ხ^რ შემდგომად უკუდგა ხანი ერევნისა უსეინ ალიხან და არღარა მოსცა ხარკი მეფესა. წარვიდა მეფე მას ზედა წელსა ჩლჳ, დაუწყო ბრძოლა, მრავალგზის შემოგბნენ სპანი ერევნისანი ქართველთა, გარნა ნიადაგ ძლეულ იქმნენ იგინი ქართველთაგან. ხ^რ ზამთრისა მიზეზითა აიყარა მე-

ფე და აპყარა უმრავლესნი ხალხნი მუნებურნი და მოვიდა სამეფოდ თვისად და მოიყვანა იგინიკა. ხ' გაზაფხულსა მას ევედრა მეფესა უსეინ ალიხან და აღუთქვა ისევ მორჩილებასა შინა ყოფა და თავს იღვა კიდევ უმეტესი ხარკი, უსმინა მეფემანცა და მიუტევნა წინააღდგომობანი თვისნი და იქმნა უსეინ ალიხან ვიდრე სიკვდილადმდე მეფისა ამის უმორჩილესი მოსამსახურე. ხ' ამან მეფემან ირაკლი აღაშენა მრავალნი სოფელნი და ციხენიკა და ორნი უჩინებულესნი ციხენი დიდნი, ესე იგი ციხე ბოქორმისა, რომელიცა ყოფილარს უწინარესსა, გარნა მცირე და ციხე იგი ხისიხისა, რომელსა უწოდებენ სიღნაღს, რომლისაცა მიზეზით მრავალგზის ისარგებლეს ხალხთა ხისიხისა და სხვათა მახლობელთა სოფელთა მისთათა მშვიდობით დაცვითა მტერთაგან, განაახლა ქალაქისა მის გორისა ციხე მტკიცეთ და მშვენიერად, ვინადგან არღარა იყო შესაძლებელ ჯამაგირით განწესებულთა მხედრობათა მყოფობა, ამისთვის მოიგონა მეფემან ამან წელსა ჩლოდ სამეფოთაგან თვისთა თვე და თვე ყოველთავე რიგით მოლაშქრეობა თავადთა, აზნაურთა და გლეხთა. ყოველს თვეში უნდა წამოსულიყო, ვისაც შეზღვის თავისის იმ თვის საკმაოს საზღოთი. ხ' გლეხნი ნაცვლად საზღოსა ამის წამოღებისაგან თავისუფალ ჰყო სხვისა რომლისამე ხარკისაგან. ესენი უნდა შეყრილიყვნენ ტფილის ანუ სხვასა რომელსამე დანიშნულსა ალაგსა და მას უკან ვითარ საჭირო შეზღვისთ, ესრეთ ხმარებულ ჰყვიან. ამათ ჰყვის თვე და თვე რიგით თითო მხედართ მთავარი ამ მხედართმთავართა რიცხვთა შორის ყო თვით მეფეცა და მეფის ძეი და სხვანი ჩინებულნი თავადნი. დიდად სარგებელ ექმნა საქმე ესე საქართველოს. ამით მოხდა მრავალგზის ძლევა ლეკთა ზედა და ვერღარა იქმნენ ლეკნი მსგავსად უწინარესისა გამბედველ ქართლსა შინა ავაზაკობისა. იყვნენ ადგილნი რომელნიმე რომ არა გამოყვანდათ მუნიდამ მორიგე, უკეთუ არა მოუწოდიან ერთიან ჯარად.

ხ' მოვიდა აღამამათ ხან დიდითა და მრავლის ბევრითა სპითა, მოიწია და დადგა რამდენისამე ვერსით სოღალულისა

მახლობლად. ხ სოღალული არს ტფილისილამ შვიდ ვერს. იყო ფრიად მწუხარე მეფე ირაკლი დიდად სიმციროსათვის სპათასა, თუმცა თან ჰყვანდა სპანიცა იმერთანი, გარნა არა ვგონებ ორთავე სპათასა, ესე იგი ქართველთა და იმერთასა რომელ ერთისა უკანასკნელისა მხედართმთავრისა მათისა გუნდისა ყოფილიყოსმცა თანასწორ. განვიდა მეფე ირაკლი და ჰყო ბრძოლა მათდამი და იყო ბრძოლა ძლიერი ვიდრე ხუთ სათ ნახევრადმდე, გარნა მრავალ გზის უფროს სიმრავლითა მათითა გაბრუნდნენ მათგან ძლეულნი ქართველნი. თუმცალა იყო ფრიად მოხუცებული გარნა ბრძოლასა მას შინა ყოფაქცევა მისი იყო მრავალთა ჰაბუკთაგან სანატრელ, რამეთუ ოდესცა გაბრუნდნენ ძლეულნი მტეროაგან და მისდევდა უკან სპა იგი დიდი მტერთა ქვეითი და ცხენოსანი, მაშინ გაუბრუნდა მათ და უბრძანა სხვათაცა შეტევა. გარნა ვინადგან არღარა იყო შესაძლებელ, ამისთვის არა სცეს ნება ეამსა მას მახლობლად მყოფთა მისთა და თითქმის იძულებით წარმოიყვანეს წელს ჩლქე, სეკდემბერს ია. მეფე მივიდა არაგვხედ და იყო რამდენსამე ხანს მეფე მუნ სახლეულითურთ თვისი. და იყვნენ სხვანიცა საქართველოსანი მრავალნი. შემდგომად წარვიდა კახეთს და წარიყვანა თან დედოფალი დარია და იყვის მეფე ოდესმე ტფილის და ოდესმე თელავს. ხ წელსა ჩლქე გაილაშქრა მეფემან ირაკლი განჯას. აზრითა ამით ვინადგან იყვნენ მუნ უმრავლესნი ტყვენი ქართველნი მოსვლასა აღამამათხანისასა და ტყვეებულნი და გამოიხსნა მუნ მისვლითა თვისითა ფრიად უმრავლესნი. ხ იყო ეამი ზაფხულისა და არს ჰაერი განჯისა დროსა მას ფრიად მძიმე და მავნებელ და იქნა მეფე მუნვე სნეულ. ხ მოვიდა სახლად თვისად მშვიდობით, გარნა გამოაჩნდა სენი წყლითა მანკიერებისა და მიიცვალა მით წელსა ჩლქე, იანვრის ია, კახეთს ქალაქსა თელავს სასახლესა შინა თვისსა. ხ ვითა დაუტევა მან შემდგომად სახლისა თვისისა მდგომარეობისა განჩანებაი, რომელიც არა ყოფილ არს იღუმალ როგორმე, არამედ განცხადებულ წინაშე ყოველთა და ფიცითა კელმოწერილ დამტკიცებულ საქართველოს სამღვდე-

ლოთა და საეროთაგან. ხ^რ იძლია თავის მოყვარებისაგან მეფე გიორგი და ეცადა იღუმალ სხვაგვარ წინააღმდეგობასა განჩინებისა მამისა თვისისასა და განსაკუთრებასა საქართველოსა საკუთრად ტომთა თვისთათვის. თუმცაღა არავინ იყო მკითხველ პასუხისა ძეთა მეფის ირაკლისათა, გარნა მოიწერეს იგი მათ, რაისაცა იყვნენ თანამდებ, იგეთი მოაწია აქ წერილებმან მან მაშინდელთა მესამძღვრეთა მთავართაგან. ხ^რ რომელიცა მოუვლინა ღმერთმან საქართველოს უაღრესი ნუგეში და მფარველი, ესე იგი იმპერატორი როსიისა, აგოს უფალმან მრავალნი წელნი და დაიკვას საქართველო საფარველსა ქვეშე მისა მშვიდობით.

ვინადგან მეფე იმერეთისა სოლომონ პირველი იყო საქართველოსა ნაწილისავე მეფე და თვით დროსავე ჩვენსა მყოფ, ამისთვის ვგონებ სათანადოდ აღწერად მისთვისცა რაისამე. იყო ესე კეთილმსახურებისა ტრფიალ და სიმხნესა შინა ჩინებულ, სიმდაბლის მოყვარე და სიტკბოებით მოალერსე მხილველთა თვისთა. ამან დასაჯნა და დაამდაბლნა სამეფოსა შინა თვისსა წინააღმდეგნი მეშფოთარნი და ქვეყნის ამრევნი გვამნი და ჰყო მშვიდობა იმერეთსა შინა. სძლია სარასკირსა ხონთქრისასა, აგრევე ლეკთა დიდთა მხედრობათა შთასრულსა იმერეთად. განყარნა მუნ მყოფნი თურქნი, გარნა შეეწია ამას შინა უძლეველი მხედრობაცა როსიისა, აღმოკვეთა კნინლა ორნი დიდნი ბოროტმოქმედებანი სრულიად იმერეთს შინა, ესე იგი კაცის კვლა და მპარობა. გარნა მესამე უბოროტესი ესე იგი ტყვის სყიდვა დროსა თვისსა სრულიად უჩინო ჰყო. ხ^რ მიიკვალა შობითგან თვისით მყოფი წელსა ორმოცდამეცხრესა აპოპლექსით წელსა ჩღაპ*), აპრილს კგ.

*) უნდა — ჩღაპ.

